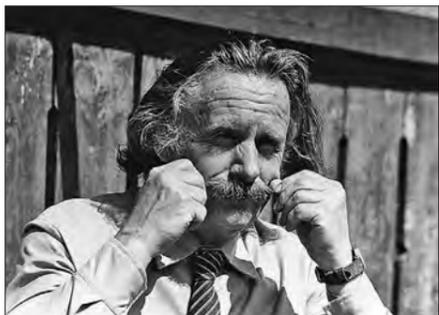

Літературний «Чендей-фест» відбувся!

Цьогоріч в Ужгороді втретє відбувся Всеукраїнський культурно-мистецький фестиваль «Чендей-фест 2021», присвячений одному з найвідоміших українських (і закарпатських) письменників ХХ століття Івану Чендею.

Пропонуємо увазі читачів «Слова Просвіти» враження його учасників та організаторів.

Цього року місто Хуст долучилось до мистецьких подій

Зані українські письменники та лавреати фестивалю-конкурсу малої прози відвідали Хустську спеціалізовану школу ім. А. Волошина № 1 (раніше Хустська реальна гімназія), де навчався письменник. Господарі навчального закладу провели у шкільному музеї екскурс в історичне минуле, пов'язане з періодом навчання Івана Чендея. А дочка письменника – пані Марія Трешак-Чендей – подарувала шкільному музею стінівку-коллаж про творче життя свого батька.

Гості відвідали визначні місця Хуста, з якими їх познайомила місцева краєзнавиця Іванна Розман. У Закарпатському обласному театрі драми та комедії письменники переглянули документальні фільми В'ячеслава Бігуна «Ясенівка» та «Брат Іван». До речі, останній фільм був удостоєний почесної нагороди на одному з Міжнародних кінофестивалів. Перегляд фільмів викликав чимало цікавих роздумів та жвавих дискусій.

До літературного фесту долучились також спілчани «Майстерні слова». Керівниця спілки письменниці Олеся Чепелюк зазначила важливість проведення подібних заходів і запропонувала внести Хуст до фестивальної програми «Чендей-фесту» на майбутнє.

Організатори заходу – Марія Трешак-Чендей із чоловіком Іваном Трешаком – та гості залишилися задоволеними від хустської частини фесту та пообіцяли творчо співпрацювати й надалі.

Письменники помандрували і до колиски Івана Чендея – в селище Дубове.

Чендейськими місцями

Два насичені дні в Хусті й Дубовому. «Чендей-фест» продовжує об'єднувати й надихати, зацікавлювати й дивувати. Адже Чендея відкриватиме, читатиме й пізнаватиме ще чимало людей і ще не одне покоління! І не тільки за актуальність й перевідкриття творів, а й за непересічність життя. Було атмосферно, цікаво, широко і гостинно. Так, як то може бути в Закарпатті. Дякую організаторам Марії та Іванові!

Михайло Маркович

Чендейський космос

Цьогорічний вересневий «Чендей-фест» був, як завжди, компактний, камерний, по-родинному теплий, насичений подіями. Вереснева оптика й акустика додавали свіжості відчуттям. Головне з них – Чендеева присутність. Сказати б, усе-присутність. У творах, у щойно виданому грубому томі листування, в рисах нащадків і земляків, в набухлих осінніх горах, змазаних басаманами туману. І друге, навіть не відчуття, а розуміння: чендейський космос ще осягати й осягати, він здатен розгортатися в безмежжя.

А вчути це, повторюю, можна навіть у чомусь, здавалося б, абсолютно випадковому. Як от циганська хрипкоголоса процесія в Дубовому, що йде вгору до кладовища, за священником майже біжать підлітки з хрестом та віком труни, мелькають капці на босу ногу й цвинтарна глина на капцях... У мене було відчуття, що це ілюстрація до одного з текстів, кадр з фільму за екранізованим твором.

До речі, на тому кладовищі похований головний герой знакового Чендеевського твору «Іван». А вище спочивають батьки письменника. Саме на могилі батька загубився й невдовзі знайшовся ключ від машини одного з учасників фесту. Хи-мерний і суворий, схожий на монаха-уходника дід Михайло підморгнув, ворухнув білою бородою із позасвіття... Життя триває. «Чендей-фест» теж.

Павло Вольвач

Гран-прі за найкраще оповідання знову, вже втретє, поїхало до Івано-Франківська

«Чендей-фест»–2021... І це класно! Бо то неймовірно літературний, теплий, затишний та родинний фестиваль. Чому родинний? Бо ми всі за ці кілька днів стали родиною. Бо якби не родина Марії Чендей-Трешак та Івана Трешака – його не було би взагалі. Уявляєте? Ця родина –

яскравий приклад того, що якщо хочеш, то все вдасться. І вдасться якнайкраще. Дякую вам за прекрасне літературне шаленство цих днів, за турботу, за спілкування. І найголовніше – за пам'ять та популяризацію творчості Івана Чендея. Бо хто ми без нашої літератури?

Ольга Деркачова, лавреатка

Відчуті серцем

Коли підіймаюся додому по Високій в Ужгороді, дець на півдорозі є розвилка, а з нею і вибір: дорога, що веде наліво, є не таким аж крутим підйомом, рівномірно постійним. Вимагає таких же незначних зусиль по всьому маршруту аж до самої хати.

Інша ж путь, що вихилися іде направо, стрімко-стрімко веде вгору... А потім, подолавши останні метри крутого підйому, закутого в брук, ти вже можеш видихнути вільніше й врівноважити серцебиття, йдучи рівниною, вдивляючися в горизонти чи, завбачивши обриси своєї хати, тишитися, що ти вже вдома.

Мені більше до душі другий шлях – той, що вимагає спочатку ніби надриву, а потім дарує благість полегшення й заспокоєння серцевого ритму. Перший же трохи нагадує рутину, але то таке... суб'єктивне.

Цьогорічний фест був для мене точнісінько, як ота дорога направо. Думаю, не

лише для мене, а й для всієї нашої чендей-фестівської родини.

Багато знайомств, вражень, цікавих нових людей, зблиски нових граней вже знайомих – часом аж до подивування й захвату.

Про кожному подію хотілося б написати окремо й детально. Зробити це хочу ще й тому, аби воно тут залишилося спогадом. І зроблю, але трохи пізніше. Хай вляжеться у свідомості, щоб викристалізувалося найголовніше, не давши емоціям затулити головного.

А зараз просто кілька слів для тих, хто був з нами в ці дні. Ви всі дуже різні, але кожен із вас дуже цікавий. І мабуть, добре, що наш «Чендей-фест» – не багатолюдна хаотична модна комерціалізована «тусовка» (де, по суті, не встигаєш оговтатися: хто є хто і куди бігти далі), бо ви встигли оту цікавинку одне одного розгледіти, відчуті серцем.

А ми встигли відчуті вас і мати радість од того, що не помилилися у виборі наших людей.

Якщо кожен із вас забрав собі в серце трохи краси Закарпаття, справдешності Чендеевського слова й нашого тепла – ми досягли своєї мети. І від того ми щасливі.

Ну, і ви ж пам'ятаєте? У нас легка рука. Тому – успіхів! Обіцяємо, вони у вас будуть.

Марія Чендей-Трешак

Георгій ФІЛІПЧУК,
академік НАПН України

Обереги українськості

Етери наповнені по вінця нечистими помислами “арештовичів”. Столицю перенести, Україну перейменувати, українську мову латинізувати. Хоч рятуйтеся молитвою. “*Що з людини виходить, те людину опоганює. Бо зсередини, із людського серця виходять лихі думки, розпуста, крадіж, лукавства, підступ, безум*”. Святе Письмо нагадує, що негоже кидатися словами, зазіхаючи на внутрішню свободу, джерела пам’яті. Ті, хто чинить таке зло навмисно чи від недалекості, нездатні або від природи бути іншими, або воліють справно служити за отримані “тридцять срібняків”.

З ними навіть не варто сперечатися, переконувати, намагатися робити їх чемнішими, “олуднювати” ідеєю.

Але життя завжди потребує ідеалів, інакше чоловік худобіє, казав Богдан Лепкий. Часто сусільству з такими “худобіючими” доводиться мати справу. Велика біда, коли їх забагато з’являється серед (у)правителів, навчителів, “елітарних” мислителів, бо це вже не їхній клопіт, а народний. Тоді в пригоді стає біблейська порада: “Стережіться розчини фарисейської, що є лицемірство!”. А поки ті, “що люблять перші лавки в синагогах”, діють відкрито, зухвало, не боячись нічого й нікого, бо звикли обминати Божий суд.

Усе має свою межу й міру, лише дурисвітство та занепащеність душі позбавлені цього. Тоді зрозуміло, чому після чорноротих пропозицій про перейменування України на “Об’єднані землі..”, перехід на латиницю, зміну української мови на “руську” та інших “вінегретних” перлів лунають навздогін ще й образливі оцінки на кшталт “старички-консерватори, пикейные жилети”, які не відходять від “хуторянства”, нічого не смислячи в політичному модернізмі.

Немов за ширмою, чується облудлива версія москвитів, що “ніякої окремої малоруської мови не було, немає й бути не може”, а “наріччя, яке вживається простолудом, є та ж російська мова, тільки зіпсована впливом на неї Польщі”.

Не дивина, що така новина. Адже наступ на українськість ніколи не припинявся і часто обрамлювався в несподівані форми, які презентуються нині диваними аналітиками.

Сусільство обов’язково знає, від “кого” озвучується ця “нова політика” для України, але точно відомо, “на чий млин ти воду ллеш”. На млин Московії. Оскільки відмовляючись від кириличного правопису, для неї робиться величезна послуга — “добробільна” передача нашої національної культурно-історичної спадщини. Москви не було і в заводі, коли українці поширювали кириличну писемність у власній державі після запровадження християнства. Правопис Кирила і Мефодія став одним із найбільш вагомим аргументів державницької історії України, яку століттями крадуть, фальшують, нищать московські ординці. Тому логічно, що вигулькнули, “як Пилип з конопель”, знавці із середовища “голоцкознавців”, що полюбляють “обрізати” українську історію.

Єдина їм порада — не чіпайте День історії української писемності та мови, який щороку Нація і Держава відзначають 9 листопада. “Схаменіться! Будьте люди, / Бо лихо вам буде!”.

Усякий, ревізуючи національний правопис, є руйнівником української державності, української мови, національної пам’яті, історичної правди, зраджуючи Котляревського, Шевченка, Франка, Лесю Українку, великих національних просвітників усіх часів.

Завдо до “перяславської зради”, в XIV столітті, ця північноукраїнська мова і правопис стають офіційними в Литовсько-Руській державі. 1619 року з’являється кириличний правопис Мелетія Смотрицького в українській редакції, а Київ стає законодавцем правопису для слов’янських народів.

З появою “Енеїди” Івана Котляревського українська мова остаточно стає літературною на основі старої кирилиці.

У XIX—XX століттях тривала безперервна боротьба і творча праця за збереження та розвиток правопису. Відомі українські вчені, письменники, педагоги (Павловський, Квітка-Основ’яненко, Гулак-Артемовський, Максимович, Шашкевич, Куліш, Драгоманов, Желехівський, Смоль-Стоцький, Грінченко та інші) створили видатні літературні й правописні доробки, що вивели українську мову на європейський рівень. А грінченківка, київський правопис 1908—1909 років, разом із відомим “Словарем української мови” за ред. Б. Грінченка, узагальнивши праці письменників XIX століття та спадщину українського народу, був прийнятий усіма українськими редакціями та виданнями.

Боротьба за збереження Українського народу була невіддільною від боротьби за Рідну Мову, серцевиною якої була та абетка, яку намагаються нині не просто замінити латиницею, а віддати навечно в ясір номадам-ординцям.

Щоби зрозуміти всю значущість для нашого народу кириличної писемності, варто було б “арештовичам” ознайомитися з життєтворчістю Івана Огієнка (блисучого перекладача Біблії українською мовою), зокрема з його працею “Історія української культури”, де особливе місце відведено українській мові. Огієнко пише: “*Бо коли ж наша мова має свою довгу історію, коли про цю історію можна викладати цілий курс університетський, то значить це є справжня мова, а коли є окрема мова, то є і окремих народ*”. Він зібрав воедино головні національні цінності: Державу, Мову, Культуру, Церкву, зазначивши, що “в давні часи Ук-

раїна витворила свою власну форму письма. В найстаріші віки київський устав був найкращою формою письма, українське письмо було далеко кращим од письма московського... По всій Росії учителями були майже самі українці і вони поклали свої ознаки на теперішнє письмо”.

У 1917—1919 рр. ним створено кириличну правописну систему, ухвалено правописний кодекс для обов’язкового вжитку в Україні, видано фундаментальну працю під назвою “Головні правила українського правопису”, який 1920 року схвалила Всеукраїнська Академія наук.

XX століття стало періодом складних випробовувань для національного правопису, який відроджувався “скрипниковою”, знищувався 1933 року і замінювався політично “правильним” під кураторством Кагановича та “борця” проти українського буржуазного націоналізму, відомого брехуна і нахаби (С. Єфремов) Андрія Хвилі (Олігера). Пізніше омосковлювався “булахівкою” (1945). Наприкінці 80-х розпочався рух за повернення правопису до своїх витоків, що продовжується й донині, хоча 2019 року схвалено Український правопис у новій редакції.

Отож, коли нині виплоджуються подібні проекти, то відчувається невивітений сморід “хвиль-кагановичів”, цих вічно живучих “скорпіонів на українське слово”, які заповзяливо намагаються руйнувати національну пам’ять, ідентичність.

Проте варті уваги не руйнівники, а будівники. Зокрема, створений професором В. Чебанником унікальний творчий доробок — декоративний шрифт на основі оригінальної кирилиці, яка була поширена в Україні до петрової “гражданки” 1710 року.

За цю роботу він отримав Шевченківську премію (2019). Тут кожна літера осмислена, наповнена глибоким символізмом і духом національної історії. А в написанні літери “щ” (Щ) вбачається осяйність Герба України. Так сталося, що торкаюся чину моїх земляків з Буковини. Славного Чебанника родом з Клішківців (мала батьківщина українського космонавта Леоніда Каденюка) та безславного чорного погонича Хвилі з Рингача. Сусіди через поле, а така різниця різниця в моралі, совісті, у ставленні до України, української мови. А поруч знаходиться родинне гніздо Воїна П. Болбочана. Очевидно, він міг би стати найсправедливішим суддею у визначенні “з ким правда”, не дозволяючи гендлювати українськими цінностями.

Тому виверти із заміною кириличної писемності мають розглядатися українцями як прямі нападки на генетичний код їх існування. Не треба спекулювати європеїзмом. Не кирилиця заважає інтегруватися в Європу, а недолугість і недоумкуватість “передніх рядів”, засміченість владних органів, наукових інституцій, ЗМІ відкритими і прикритими колаборантами, зрадниками, любителями “руськомірства”.

Адже для знання іноземних мов кирилиця не стоїть перепорою. Японці чи китайці успішно володіють іноземними мовами, не переходячи з ієрогліфічного шрифту на латиницю, оберігаючи свої віковічні культурні традиції. В Україні потрібно не “паралувати” галасливим проведенням “року” англійської чи німецької мов, а створити для іномовної освіти належні умови, збільшити державні замовлення на факультети іноземної філології, а забалакану тему “освіти дорослих” слід, нарешті, зорієнтувати на вивчення англійської та інших мов “упродовж життя”, починаючи з дошкілля. Хто заважає?! Будьмо чесними. Якщо українців в Україні і надалі “прив’язуватимуть” до “великого і могучого”, офіційно переконуючи, що московська мова є для них “національним надбанням”, то не допоможе ні латинка, ні навіть абетки бушменів чи ірокезів. Єдиний шлях — системна державна політика деколонізації і дерусифікації України, оскільки деколонізації замало для реалізації ідеї “геть від Москви”. Згадаймо статтю М. Драгоманова “Чудацькі думки про українську національну справу”, в якій ще 1891 року пропонував “діставати всесвітні освіти думки й почуття просто з Західної Європи, а не через Петербург і Москву, через російське письмен-

ство, як робиться це досі”. Значав, що не можна уважати себе “образованими”, доки не вивчити, по крайній мірі, двох-трьох західноєвропейських мов, щоб хоч читати на них найважливіші речі.

Щодо практики переходу на латинську графіку, то вона відома в Україні. Пригадую свою пряму участь у розробці та реалізації програми латинізації на Буковині румунської мови. Вона була здійснена, починаючи з 1988 року, не менш успішно ніж у тодішній Молдавській РСР (закон 29 серпня 1989 р.). Українська інтелігенція з розумінням поставилася до повернення латинської графіки румунській мові, оскільки заздужувала політику сталінізму, коли в 50-их латинку силою змінили на кирилицю. Тому рішення про перехід на латиницю румунів та молдован було закономірним, оскільки румунська мова належала до романської групи, де історично використовувалася латинська абетка. Громадська думка також була налаштована на цю природну трансформацію. Якісно іншою є ситуація з українською мовою і кириличним правописом, де подібні підходи спровокують конфлікт в українському середовищі “від Сіетла до Сіднею”.

Громадський діяч М. Рамач, українець із Сербії, реагуючи на нещодавні пропозиції щодо “защитки” кирилиці, згадав про спробу реформування рідної писемності в комуністичній Югославії. “Якби вона була прийнята, то горстка русинів у Сербії, — стверджує він, — нині писала б сербською й виховувала б дітей в сербському дусі. В Новому Саді не стояв би пам’ятник Шевченку. В Сербії не знали б, що таке вишиванка. Русини стали б сербами. На щастя, сербами стали лише ті, що впилися ідеологією всеслов’янства й всеправослав’я. А коли стали сербами, серби перестали їх поважати. Їм не потрібні перевертні й яничари”. Отже, прислухаймося й до тих українців, які віками обстоювали свою мову, писемність, живучи поза межами рідної землі і держави, оберігаючи їх від русифікації, колонізації, мадяризації, румунізації, онімечування.

Якщо всі ми прагнемо, щоби Україна ніколи не стала Малоросією, то Нація мусить свято оберігати від ординських ідолів свою Історію, Культуру, Мову.

Бо саме Росію 74% українців (проти 15%) вважають головною загрозою для України (дані Центру Разумкова на тему “одного народу”).

Перехід на латинку, зміна назви УКРАЇНИ не зробить нас сильнішими, добровільно відмовившись від власних прадавніх джерел.

А хіба допоможе латинізація буженино-опезежовій “еліті” не волати “москворотою”? Ні. Потрібна інша “наука”. За Сковородою. Варто відігнати свиней від яблуні.

Окремим яйцеголовим, що вбачають у цьому “реформуванні” шлях до європеїзації, нагадуємо, що народ не стане європейським, зате втратить українськість, бо неможливо жити поза духовними, історично-тяглими, сакральними цінностями.

Існують червоні лінії, які не дозволено переходити нікому, тим паче в брудних чоботах.

Бо омертвіння національної культури обезголовлює народ, і тоді він плентється серед “інших”, а йому необхідно твердо йти туди, куди належить йти. До перемоги над московщиною! “Бо москалі — чужі люде...”.

Звернення

до наших читачів, передплатників, просвітян

Друзі! Тижневик “Слово Просвіти” — один із небагатьох нині існуючих островів незалежного українського слова в інформаційному морі — за певного “сприяння” нашої влади опинився на межі припинення свого існування. І тільки ми самі, хто любить, шанує і дорожить українським правдивим і об’єктивним словом можемо допомогти “Слову Просвіти”. Будь-яка фінансова підтримка видання — це вагомий внесок в українську справу. Тож подаємо Вам наші банківські реквізити:

АТ “Альфа-Банк, р/р UA 30 300346 0000026002016994001; отримувач: ГО “Всеукраїнське товариство “Просвіта” ім. Тараса Шевченка; код ЄДРПОУ/ІНН: 00031756.

Призначення платежу заповнюється платником так, щоб надати повну інформацію про платіж.

Минулого тижня на наше прохання про допомогу для газети “Слово Просвіти” відгукнулися:

1. Касьяненко Марія Степанівна — 200 грн.
2. Мельниченко Володимир Юхимович — 1000 грн.

Микола ГОЛОМША: «Убивство Чорновола могло бути вигідним тим, хто не хотів, аби він ішов у президенти»

Олег СІНЕЛЬНИКОВ

Про обставини слідства, яке велось прокуратурою після загибелі лідера НРУ і пізніше, про те, чому зараз Офіс генпрокурора не переглядає матеріалів справи новим поглядом, і про можливі обставини, що супроводжували смерть Чорновола, в інтерв'ю Діро.ua розповідає колишній заступник генпрокурора України Микола Голомша.

— Днями ви вкотре заявили, що смерть Чорновола настала внаслідок спланованого вбивства, що лідера найбільш популярної в кінці 90-х патріотичної партії добивали кастетом на місці ДТП, та розкрили низку інших деталей. Про це ви кажете не вперше. Як у вас є підстави для таких серйозних заяв?

— Розпочну з того, що коли за генпрокурора Святослава Пискуна мені було доручено опікуватися справою про смерть Чорновола, мене переконували: це звичайна дорожньо-транспортна пригода, нічого там “такого” немає. Але її обставини мені не давали спокою, і 2007 року ми домоглися створення слідчої групи. Коли почали вивчати матеріали справи, відразу побачили факт фальсифікації огляду місця події. Зникла частина даних, були вирізані цілі фрагменти із відео. У зв'язку з цим ми порушили справу, призначили комплексну авто-технічно-трасологічну експертизу. Вона тягнулася досить довго, бо була міжнародною. Експерти приїздили до України, вивчали матеріали. Нас цікавило, чи мав водій (автом, у якому перебував Чорновол, кермував Євген Павлов — ред.) технічну можливість уникнути ДТП. На це питання експерти дали негативну відповідь: позиція вантажівки, в яку врізалось авто Чорновола, не давала можливості водію легкового авто уникнути зіткнення. Отже, ми реабілітували водія автомобіля, в якому їхав лідер НРУ.

У зв'язку з цим ми закрили справу про дорожньо-транспортну пригоду, на якій базували своє рішення попередні слідчі. Далі ми почали вивчати судово-медичну експертизу. Фізико-технічний експерт Володимир Єрмаков дійшов висновку, що на потиличній ділянці черепа Чорновола є чотири лінійних ушкодження. При ДТП подібний удар завдається одномоментно. Натомість експерт довів, що мала місце послідовна серія ударів по голові жертви, причому не об чотири предмети, а одним предметом, на що вказували характерні сліди, точніше тріщини на черепі. Таке саме ушкодження було на лобній ділянці голови водія Чорновола. Експерт зробив висновок, що це предмет, схожий на кастет.

Якщо навіть відкинути ці факти, а взяти до уваги лише те, що водій не міг скоїти ДТП, то виникає припущення, що ця подія була організована. Проаналізувавши висновок судово-медичної експертизи, ми, висловлюючись сленгом слідчих, “розкололи” судмедексперта, який зізнався, що не робив розтину тіла загиблого політика, а підписав документ уже готової експертизи. Ось ця фальшивка лягла в основу всіх подальших експертиз, якими до-

Заява колишнього заступника генпрокурора України Миколи Голомші про те, що смерть голови Народного Руху України В'ячеслава Чорновола 1999 року настала не внаслідок ДТП, а через убивство ударами кастета в голову, на кілька днів стала інформаційним топом. Але, як і попередні аналогічні повідомлення, вона не отримала належного розв'язку — активізації розслідування однієї з найбільш загадкових смертей політичних лідерів у новітній історії нашої держави.

сьогодні оперує Офіс генпрокурора.

— Чи були інші важливі свідки у цій справі?

— Був водій “КамАЗу” Куделя. Його раніше притягали до відповідальності, він міг мати певні відносини із міліцією, і навряд чи був би надто відвертий. Натомість слідчу групу більше цікавила людина, яка могла заговорити: основний свідок тієї події, який перебував у кабінеті “КамАЗу” (Іван Шолом, за офіційними даними, помер 2000 року на Волині від серцевого нападу — ред.). Ми провели експертизу останків: експертиза виявила в його кістках залишки важких металів, характерні для отруєння. Тож наша група викрила зумисні дії правоохоронних органів із фальсифікації доказової бази у справі про це ДТП і штучного створення вини водія Чорновола. Нами були порушені три кримінальні справи щодо цього.

Тож саме наявність висновку фізико-технічна переконала мене в тому, що В'ячеслава Чорновола добивали чотирма ударами кастетом в голову. Так само убивали і водія.

На задньому сидінні авто Чорновола перебував його пресекретар Дмитро Понамарчук (нині покійний — ред.). На допиті він показав, що до самого моменту аварії спав, далі певний час був без свідомості й нічого не пам'ятає. Потім разів зо п'ять Понамарчук дзвонив мені зі словами, що хоче розповісти щось важливе, востаннє такий дзвінок з його боку був десь півтора року тому. Але зустріч наша так і не відбулася, хоч я був готовий вислухати Дмитра.

— Як же обставини події 1999 року не можна втратити з поля зору? Чи можуть вони вивести на можливих замовників злочину?

— Наша слідча група мала інформацію про перекриття кількох засідками дороги, якою з Кіровограда (нині Кропивницький — ред.) до Києва їхав Чорновол. Розповідали про зелений автомобіль, який стояв на узбіччі, навіть про людей в якійсь зеленій формі. Ми вивчали і версію замаху на вбивство майбутнього кандидата в президенти України. Адже у нас була точна, підкріплена свідченнями, інформація, що В'ячеслав Максимович у день катастрофи ухвалив рішення балотуватися і сказав у Кіровограді, що іде в президенти. Наступного дня він мав домовлятися про те, як інший потенційний кандидат від Руху, Геннадій Удовенко, обґрунтує свій відхід. І тут вночі гине. Зрозуміло, що версію вбивства майбутнього кандидата в президенти за цих обставин ми розглядали як обґрунтовану. Мали намір організувати стеження за певними особами, провести низку виїмок та інших дій в органах внутрішніх справ. Але працювала система захисту старої

команди і вона зуміла відсунути нас від розслідування.

— Тоді реакції правоохоронних органів не було. Чи змінилася ситуація зараз?

— Тодішні керівники вищої і середньої ланок силових органів ще переважно працювали в кінці 90-х — у 2000-ні роки і тим чи іншим чином були причетні до рішень, які ухвалювалися у справі Чорновола. Існувала свого роду інерція системи, зламати яку не вдалося. Коли ми встановили нові факти, справу у нас забрали і переформатували всю слідчу групу. Це був 2009 рік, я паралельно курував ще кілька важливих розслідувань. Зокрема, про отруєння Ющенка, де ми добралися до допитів оточення Януковича. Сам тодішній прем'єр істерично не хотів ходити до прокуратури на допити і зустрічатися зі страшною для нього слідчою Галиною Климович (легендарний слідчий Генпрокуратури, старший слідчий з особливо важливих справ у 2003—2010 рр., розслідувала справу про отруєння Віктора Ющенка. Довела до суду справи кількох вкрай небезпечних банд — ред.). Команда Януковича створила слідчу комісію Верховної Ради із правом допитів, “кошмарили” слідчу групу прокуратури депутатськими зверненнями і поливанням брудом.

Одночасно ми розслідували справу про смерть Володимира Івасюка у Львові за часів СРСР і встановили, що його було повішено уже мертвим. За це мене навіть висміювали через різні сайти — мовляв, кому був потрібен той композитор. Але ми відкрили таємну переписку першого секретаря Львівського обкому Компартії Віктора Добрика із партійним “центром”, де він під грифом “цілком таємно” доповідав, який це буржуазний націоналіст — Івасюк і як із ним борються.

Третім тогочасним напрямком нашої роботи була справа Георгія Гонгадзе. Ми порушили справу проти органів внутрішніх справ за бездіяльність у пошуках виконавця, яким виявився генерал Пукач. Були версії про його перебування в Ізраїлі, але ми встановили, що він ховається на хуторі на Житомирщині. Затримали. Знайшли голову вбитого журналіста...

І от в один момент, коли ми досягли результатів, у нас забрали всі резонансні справи, в тому числі по Чорноволу, і передали кураторство іншому заступнику генпрокурора.

— Тоді, 2009-го, далася взнаки політична воля чи людський фактор?

— По-перше, на долі слідства відбулося тодішнє складне переплетіння інтересів політичних груп. Також наголосу, що в керівництві правоохоронних органів тоді були люди, причетні до рішень по цих справах, які ми піддали обґрунтованим сум-

Фото УНІАН

нівам, які працювали за принципом “чого ізволіте” і вгадували політичну кон'юнктуру. Вони зробили все, щоб блокувати розслідування, а мені прямо ставили питання: “Для чого ти копаєш?”. Часи були такі, специфічні: тоді в моєму кабінеті знаходили ртуть, а потім виявили перевищення сили електромагнітних імпульсів у 2,5 млн разів.

— Що це могло бути?

— Широкопалубовий високочастотний електрогенератор, який створює ефект мікрохвильовки. Його наявність встановили співробітники міліції. Скажу, що тоді я зрозумів: система мала великою мірою совдепівський характер. Просто катастрофічно деякі керівники силовиків боялися влади і тим більше випадів щодо неї.

— Повернемося до справи про загибель лідера Народного Руху. Із того часу, про який ви зараз розповідаєте, тобто за дванадцять років, слідство не просунулося до істини?

— Справа не закрита. У ній за цей час щось робилося, але по-вільно, формально, для видимості, щоб довести, що то була дорожньо-транспортна пригода. Коли призначали повторну комплексну експертизу, не взяли до уваги дані, надані експертом Єрмаковим. З якоїсь причини експерти, які раніше проводили експертизи, і далі залишалися у рамках цього розслідування. Як можна слідству і далі уперто посилатися на дані тієї експертизи, яку ми обґрунтовано називаємо фальшивкою?

Оновлення, яке відбулося в прокуратурі, привело людей, яким ще років зо п'ять вчителі, перш ніж вони стануть професіоналами.

Коли офіційні особи правоохоронних органів кажуть, що немає такої експертизи, яка показала, що Чорновол чотири рази били кастетом, то це тягне щонайменше на службову перевірку і притягнення до дисциплінарної відповідальності таких “спікерів”. Ще раз: ця експертиза є в матеріалах слідства і нікуди, за моїми даними, не поділася. Але була призначена повторна експертиза, відсунули експерта Єрмакова, взяли “старих” експертів — і дійшли висновку, що трапилося лише ДТП, нещасний випадок.

— Вас запрошували до Офісу генпрокурора для надання пояснень за вашими заявами?

— Ніхто не запрошував. Річ у тім, що мене й не треба запрошувати. Я спілкувався з колишнім слідчим, керівником слідчо-оперативної групи, який уже пішов у відставку як суддя. Він казав, що готовий зняти мантию, поверну-

тися у слідство і дорозслідувати справу Чорновола як належить. Так само готові й низка інших моїх колишніх колег. Беріть, кличте людей! А якщо мене запросять, то все може звестися до того, що допитають по справі, після чого я стану свідком. І в майбутньому розслідування блокується.

— Кому ж могло бути вигідним убивство В'ячеслава Чорновола?

— Слідство вважало, що це могло бути вигідним тим, хто не хотів, аби Чорновол ішов у президенти. Кілька соратників лідера Руху стверджували, що він за певних умов виграв президентські вибори 1999 року.

На мою думку, те, що сталося, було вигідно Москві, де категорично, до істерик не бачили Чорновола президентом України. І могло бути вигідним всередині України певній команді людей, які теж були зі своїх мотивів зацікавлені в тому, щоб він не очолив державу.

Ми не мали досвіду розслідування вбивств, скоєних шляхом спецоперацій. Але вивчали обставини ДТП, приміром, з Машеровим (перший секретар Компартії Білорусії Петро Машеров загинув 1980 року, за офіційними даними, внаслідок ДТП — лобового зіткнення його “Чайки” з вантажівкою. На думку деяких експертів, його могли вбити — ред.). Дотепер це загадка. Довелося дізнатися про таку методику: організатор іде попереду жертви і не дає себе обігнати, дратуючи останню. І пропусає машину жертви, коли на зустріч раптово вискакує авто-кілер. Дуже важко потім довести причетність до злочину водіїв і попутної, і зустрічної машин. Чиста випадковість... Вивчаючи цю тему, ми вловлювали почерк, притаманний спеціальним структурам радянських і пострадянських країн. Кого не могли розстріляти і хто особливо драгував — того знищували особливими методами, видаючи це за самогубства чи трагічні випадки.

— Наскільки важливо зараз чесно розслідувати цю справу, щоб убезпечитися від подібних випадків надалі?

— Це можливо за умови залучення кваліфікованих експертів і спеціалістів, які мають досвід розслідування такого роду вбивств.

— Чи доцільно для цього вдаватися до допомоги західних фахівців?

— Гадаю, ми впоралися б і самі. Свого часу група, якою я керував, показала себе сміливою і професійною командою. Ми не упускали жодної деталі, глибоко копали і готові довести раніше почате до кінця. Все у компетенції влади. Дуже не люблю говорити про “політичну волю”, бо в країні має панувати закон. Важливо, щоб нинішнє керівництво прокуратури не сприйняло мої слова як докір на свою адресу. Я закликаю нинішніх колег виконати свій професійний обов'язок. Нам не потрібно довіряти на слово, хай сумніваються у наших доводах. Але не можна вести слідство на основі дискримінованих доказів.

Матеріал передруковано із сайту Діро.ua

Перший голодомор в Україні організований комуністичним режимом Росії у 1921–1923 рр.

(До 100-річчя вшанування пам'яті жертв трагедії)

Петро ЧЕРНЕГА,
доктор історичних наук

Закінчення.
Поч. у ч. 36–37 за 2021 р.

Комуністичний режим, незважаючи на посуху в південних губерніях і голодування населення, вирішив будь-якими засобами пограбувати й вивезти з України, зокрема для продажу країнам Західної Європи, максимум зерна. Постановою Ради праці й оборони РСФФР від 12 серпня 1921 р. було визначено перелік надзвичайних заходів для вилучення продподатку, тобто повернення до продовольчої диктатури, і направлено в Україну додаткові військові частини, продовольчі загони у складі 8 тис. робітників на чолі з комісарами [4, с. 24]. Частини Червоної армії мали забезпечити виконання селянами продподатку, “вживаючи найрішучіших заходів примусового характеру” [10, с. 32]. Вони брали в облогу села та господарства селян, які чинили опір окупаційній політиці влади. Їхні військові революційні трибунали спільно з продовольчими трибуналами трудових армій і продзагонів, каральними загонами ВЧК Росії й продовольчою міліцією, нехтуючи елементарними загальноприйнятими нормами моралі й права, терором і репресіями примушували селян сплачувати продовольчий податок не лише зерном, а й м'ясом домашніх тварин, овочами, соломою, грошима. У разі спротиву проти них масово застосовувалися кругова відповідальність, взяття заручників, призначення відповідачів – десятихатників із мешканців села, волості, які ціною власного життя мали відповідати за виконання селянами встановлених режимом повинностей і за прихильність до нього.

Окупаційна російська влада, незважаючи на масову смертність у південних губерніях, відібрала у селян України 60 млн пудів хліба, тоді як продподаток селян РСФФР становив лише 96 млн пудів. Не менше 13,5 млн пудів українського зерна було продано іноземним державам, натомість дефіцит хліба у неврожайних губерніях становив понад 20 млн пудів [33, с. 186]. Грабіжницька політика російських більшовиків спричинила голод також на Поділлі (Хмельниччина, Вінниччина), Полтавщині, Київщині та в інших губерніях. Окупанти заборонили голодуючим купівлю зерна у врожайних північних та центральних губерніях України. Війська Червоної армії, міліція, загони особливого призначення, продовольчі дружини й озброєні комітети незаможних селян, пропускаючи порожні вози з південних губерній, конфіскували

навантажені зерном та іншими продуктами харчування вози з інших губерній України. Торгівля хлібом була заборонена і на ярмарках до виконання продподатку [37, с. 409–410]. Невизнання голоду в Україні РНК РСФФР і заборона надання міжнародної допомоги голодуючим спричинили масову смертність населення на півдні України, а згодом і в інших губерніях.

Представник Міжнародної організації допомоги голодуючим у радянській Росії капітан В. Квіслінг доповідав у телеграмі від 22 лютого 1922 р. її керівникові доктору Ф. Нансену, що в південних губерніях голодують 8 млн людей, із них щоденно від голоду помирають 10 тис. [8, с. 124; 11, с. 371–373]. Станом на 1 березня в Україні та Криму, за його даними, голодували: в Запорізькій губернії – 78% населення, Миколаївській – 50%, Катеринославській – 40%, Донецькій – 22%, Одеській – 18%. В Одесі щодня помирали від 2 до 3 тис. людей. У названих губерніях голодною смертю померли щонайменше 3 млн людей, понад половина з них – діти. На землях малої батьківщини Нестора Махна – Запоріжжі – голодували 1100 тис. людей з 1288 тис. населення, а режим відібрав у них 600 тис. пудів хліба і відправив до Поволжя [8, с. 85–87, 97, 99]. У Запоріжжі, доповідав Квіслінг, земля спалена й оголена від дерев і рослин. Селяни поїли всіх собак, котів, ворон, навіть дохлу худобу та шкіру з упряжі. Їдять солому з дахів хат, своїх дітей, трупи померлих. У хатах лежать скелети померлих і тих, хто чекає смерті, не сподіваючись на порятунок. Купи трупів лежать, бо нікому їх поховати. Серед них багато дітей, усі голі, висохлі. На Херсонщині їх ховали в глибоких ямах, тримаючи за ногу й кидаючи один за одним. Таких похоронів “...немає нігде в цілм світі, поза комуністичною федерацією”. Навіть у німецьких селах кількість голодуючих сягала 90%, були випадки людодства. Російські окупанти до весни 1922 р. пограбували і вивезли із Запорізької губернії 3385 тис. пудів продовольства. Саме там був найжахливіший голод [11, с. 371–373, 411–415].

Жахливе становище мешканців Одеси й селян губернії описав у звіті конгресу член делегації італійських комуністів Люцеті: “Я бачив, як червоноармійці видаляли з рук дітей жертвану нами поживу й з'їдали на наших очах, ...дітей, що боролися з псами за шмат м'яса або іншої поживи, малих дівчаток, які віддавалися морякам на портовій вулиці – не за гроші, а за кусень хліба, масу трупів в трупарнях, які тижнями чекають поховання. Наша делегація, пройшовши 30 км вглиб краю, повернувшись, всі рвали собі волосся на голові: вони бачили спечені на вогні й приготовлені для їжі трупи” [11, с. 419].

Голова РНК УСРР Х. Раковський у 1922 р. в доповідній записці Леніну також наводить статистичні дані, що розкривають

злочинну продовольчу диктатуру більшовицького режиму в Україні, а також вказують на те, що голод у південних губерніях є не наслідком неврожаю, а “проявом злочинної недбалості” стосовно потреб населення [42, с. 22–23]. Тиран, натомість, посилює боротьбу проти українського народу, не визнає голоду і вимагає у листі членом політбюро ЦК РКП(б) від 19 березня 1922 р.: “Саме тепер і тільки тепер, коли в голодних місцевостях їдять людей і на дорогах валяються сотні, якщо не тисячі трупів, ми можемо (а тому повинні) провести вилучення церковних цінностей з найскаженішою і безпощадною енергією і не зупиняючись перед придушенням будь-якого опору, ... бо ніякий інший момент, окрім відчайдушного голоду, не дасть нам...” можливості придушити опір духівництва, реакційного міщанства і особливо українського селянства [31, с. 516]. Каральні загони ВЧК Росії і ДПУ УСРР за участі військ Червоної армії до серпня викрали в лаврах, церквах і монастирях України 3 пуди 3 фунти і 75 золотників золота, понад 3105 пудів срібла, 125 руб. золотом і 8615 руб. сріблом, 858 діамантів вагою 1469 каратів, інше дороге каміння та коштовні метали. Церковне майно вартістю 834 тис. руб. золотом було забране московською владою. Російський комуністичний режим закатавав у концтаборах і роз-

млн, а Урицький – 85 млн доларів [6, с. 126–128], також не витратили жодного цента, щоб врятувати їх від голодної смерті. Більшовицький уряд Росії пограбував і вивіз з охопленої голодом України понад 101 млн пудів сільськогосподарської продукції. Понад 30 млн пудів її було реквізовано для голодуючого населення Поволжя [11, с. 234–238, 401–405]. Водночас режим продовжував заперечувати існування страшного голодомору в Україні, організованого масовим терором і пограбуванням селян.

Генеральний делегат Українського Червоного Хреста в Західній Європі доктор І. Холодний повідомляв, що на початку 1922 р. в Україні з 11200 тис. дітей налічувалося понад 750 тис. сиріт і напівсиріт. На її території лютували епідемії дизентерії, тифу, холери, віспи, а смертність немовлят сягала 70% [11, с. 234–238]. Немало дітей ставали жертвами людодів, зокрема членів родин. Людським м'ясом торгували на ярмарках, що визнавали керівники УСРР. У 5-ти південно-східних губерніях від голоду вимерло 50% голодуючого населення [16, с. 51–73].

Московський уряд, натомість, не допускав міжнародну допомогу голодуючим в Україні й посилював пограбування й терор в українських селах. Ленін наприкінці квітня 1922 р. наказав заступнику голови ВЧК-ГПУ І. Унш-

тов Червоного Хреста; Американська адміністрація допомоги та інші, долаючи опір російського уряду, забезпечили продовольством 1,8 млн людей в Україні. Вони зробили вирішальний внесок у порятунок голодуючих впродовж березня 1922 – серпня 1923 років [7, с. 71–72]. Натомість, російські більшовики замість продовольчої допомоги в 1921–1923 рр. відправили в Україну з голодних губерній Росії 80 тис. дітей, а 439 тис. голодуючих з Поволжя залишили свої поселення і знайшли притулок на українській землі [10, с. 205; 7, с. 30].

У 1923 р. ще лютував голод в Україні, а РНК Росії ухвалила рішення про єдиний сільськогосподарський податок. Сталін піддав різкій критиці діяльність уряду Х. Раковського в забезпеченні поставок хліба до Росії й для експорту, а також у проведенні національної політики. Українізація супроводжувалася переслідуваннями й репресіями української інтелігенції, громадських організацій. Московська влада в жовтні, замітаючи сліди організованого нею голодомору, наказала ВУЦВК перейменувати й вилучити з адміністративного обліку найбільш вимерлі й спалені села та містечка. Для протистояння, а згодом руйнування новоствореної 1921 р. Автокефальної української церкви, створили Українську (російську в УСРР – П. Ч.) Синодальну церкву на чолі з митрополитом Пимоном.

Голодомор 1921–1923 рр. в Україні, організований російським більшовицьким урядом на чолі з тираном Леніним, став одним із вирішальних засобів ліквідації УНР, насадження комуністичного режиму і призивів до голодної смерті від 3 до 5 млн українців. Історикам, громадськості й українській владі ще належить встановити не лише істинну чисельність жертв трагедії, а й організаторів голодомору, домогтися притягнення до відповідальності сучасної РФ як правонаступниці РСФФР й СРСР.

Керівне місце в боротьбі комуністичного режиму Росії з українським національно-визвольним рухом й організації голодомору посідали росіяни, а також євреї. Останні, як стверджував російський філософ Г. Федотов, зазнали тисячолітнього утиску з боку імперії, тому їхня “ненависть к царській і православної Росії наложива резкий и темный отпечаток на моральный облик русского революционера” [44, с. 96]. Водночас не лише ненависть до царизму була причиною жорстокої політики більшовиків на чолі з Леніном у боротьбі за владу. Такого висновку дійшов киянин, син генерала царської армії, філософ М. Бердяєв: “Я склонен думать, что даже активное участие евреев в русском коммунизме очень характерно для России и для русского народа. Русский мессианиззм родственен еврейскому мессианизму” [3, с. 94]. Такі ж науково обгрунтовані висновки зробили й інші видатні вчені, зокрема В. Аксучиць

стріляв 34 єпископи і понад 24 тис. священників в Україні [17, с. 112]. Він проводив масові антихристиянські кампанії публічного висміювання православної церкви й віри, спалював ікони, іконостаси, здійснював обшуки й забрав у населення атрибути релігії [13, с. 133, 136].

Награбоване майно церкви, як і 19 млн руб. золотом, відправлених ЦК РКП(б) впродовж 1922 р. комуністичним партіям понад 30-ти держав для підготовки світової пролетарської революції, зокрема США, країнам Європи, Індії, Китаю, Кореї, Японії, не були використані для надання допомоги голодуючим Росії й Україні. Вожді революції, які мали в американських і європейських банках астрономічні суми “заощаджень”, зокрема Ленін – 75 млн швейцарських франків, Ганецький – 60 млн, Троцький, Зінов'єв, Дзержинський – по 80

ліхту таємно, без слідства і суду, знищити всіх, хто не сприймає владу більшовиків: “Гласность ревтрибуналов – не всегда; состав их усилить “Вашиими” людьми, усилить внимание ЦК к этому”. Перед судом диктатор ставить завдання “...не устранять террор, а обосновывать и узаконить его принципиально ясно, без фальши и без прикрас... и как можно шире...” як один із головних засобів боротьби за владу [31, с. 180].

У липні 1922 р. на Міжнародному з'їзді комітетів і комісій допомоги голодуючим, всупереч спротиву делегації РСФФР, широкі світова громадськість на решті дізналася про страшний голод в Україні. У серпні іноземні благодійницькі організації, зокрема місія Ф. Нансена, що об'єднувала під егідою Міжнародного Червоного Хреста 15 релігійних добродійних товариств і коміте-

стверджує, що “два народи, счи-
таючі себе месіянськими, дали
миру нове откровення, но і со-
вершили духовне преступление
— хулу на Спасителя. Падшая
часть єврейського народу оформи-
ла радикальну форму антихри-
стіанства как самооправдання.
Падшая часть грязной, пьяной і
жестокой России”, — за висловом
М. Горького, — “наплодила сон-
мы демонов разрушения і пора-
бошения. Россия и єврейство
ощушали призвание спасти мир,
но создали интернационал разру-
шения” [1, с. 130], який винишив
у світі впродовж ХХ ст. понад 150
млн людей.

Аналогічну думку поділяв Ле-
нін: “Євреї доставляли особливо
високий процент (по сравнению
с общей численностью єврейско-
го населения) вождей революци-
онного движения, они дают от-
носительно высокий процент
представителей интернациона-
листского течения по сравнению
с другими народами” [40, с. 405].
Газета “Таймс” від 29 березня
1919 р. повідомляла, що “із 20-30
комісарів й осіб, які керували
більшовицьким рухом, євреї ста-
новили не менше 75%”, а “среди
низких советских чиновников
имя им легион” і були вони ру-
шійною силою [40, с. 403-404].

Ленін був ідеологом і органі-
затором голодомору в Україні. В
очолованій ним РНК РСФРР із
20-ти членів 19 були єврейського
походження. У військовому комі-
саріаті з 43-х провідних керівни-
ків 33 були євреї, а у ВЦВК із 57-
ми цю націю представляли 33
особи [32, с. 44-45]. Із 556 вищих
керівників організацій РКП(б) й
РНК РСФРР 450, тобто 80%, бу-
ли єврейського походження, змін-
ивши прізвища на зразок росій-
ських [5, с. 89]. Російські та єв-
рейські партії й громадські орга-
нізації в Україні рішуче виступи-
ли проти українського націона-
льно-визвольного руху й під-
тримували загарбницьку політи-
ку більшовицького режиму
РСФРР. Більшість членів КП(б)У
в 1923 р. становили росіяни —
57%, українці та євреї — відповід-
но 23% і 13%. Проте в колегіях
наркоматів великоросів було
47%, євреїв — 26%, а українців —
лише 12%. Один із лідерів росій-
ського комуністичного режиму
М. Бухарін у промові на ХІІ з’їзді
РКП(б) заявив: “На Україні, де
склад партії російсько-єврей-
ський, головне наше завдання
полягає у енергійній і лютий бо-
ротьбі проти українського націо-
налізму” [47, с. 612]. Маріонетко-
ва діяльність КП(б)У Раднаркому
УСРР і ВУЦВК, створених росій-
ським комуністичним режимом і
йому підпорядкованих, сприяла
окупації України й організації го-
лодомору.

Підтвердження цього — спо-
гади діячів УНР, звернення до єв-
рейського населення отаманів
повстанських загонів. Зокрема,
командувач повстанськими сила-
ми Правобережної України в
1922–1923 рр. полковник армії
УНР Яків Гальчевський (отаман
Орел) писав: “Жиди по містах і
містечках тримали наше селян-
ство в економічній і торговельній
залежності, а потім утворили кад-
ри большевицького урядовни-
цтва, судівництва, міліції і грізної
чрезвычайки. Все разом жидів-
ство в Україні зіграло ганебну й
жахливу роль. Воно судило, кату-
вало, в’язнило й розстрілювало
наш народ, а саме кричало
“Гвалт!”, “Погром!” [17, с. 198].
Голова Радомишлянського укра-

їнського повстанського комітету
на Волині Ю. Мордалевич у звер-
ненні “До жидівського населен-
ня” закликав його “...не підтри-
мувати більшовицько-комуніс-
тичної влади і не вступати у ряди
червоноармійців..., а ми ж всіма
засобами постарамось забезпе-
чити вам спокій і мирне життя”
[17, с. 192].

Натомість, масова співпраця
євреїв з російським комуністич-
ним режимом не призвела до по-
ширення антисемітизму в україн-
ському суспільстві як певної іде-
ологічної доктрини. І не дивно,
адже саме в Україні народилися і
пройшли становлення провідні
ідеологи сіонізму У. Гинцберг і
В. Жаботинський. Останній
стверджував: “Ні Петлюра, ні
Винниченко, ні решта видатних
членів урядів УНР ніколи не були
тими, як їх називають “погром-
никами”. Глибока істина тих под-
ій, їх причин, зауважив він,
“...полягає не в суб’єктивному
антисемітизмі осіб, а в об’єктив-
нім антисемітизмі обставин”
[35]. Погроми євреїв в Україні, де
для них царизм встановив зону
осілости в кінці ХІХ — на початку
ХХ ст., здійснював чорносотен-
ний монархічний рух російських
націоналістів, а в період україн-
ського національно-визвольного
руху 1917–1921 рр. — більшо-
вицькі війська радянської Росії й
білогвардійські армії А. Денікіна.

Голод 1921–1923 рр. не був
“чудовищним результатом граж-
данской войны”, як стверджував
Ленін, а наслідком будівництва
російськими більшовиками соці-
ального ладу, подібного кріпос-
ницькій Росії сторічної давнини,
як стверджує російський філософ
А. Зинов’єв у праці “Комунізм
как реальность. Кризис коммуниз-
ма”.

Українській владі та грома-
дянському суспільству в 100-ті
роковини цієї жахливої трагедії,
чергової загарбницької війни Росії,
яка привласнила понад 200
тис. кв. км наших етнічних зем-
ель, варто пам’ятати й усвідоми-
ти, що всі біди народу, жертви
війн і трьох голодоморів, один із
яких (1932–1933 рр.) завдяки
Президенту України Віктору
Ющенку визнано геноцидом нації,
організовані Московським
царством, імперською і комуніс-
тичною Росією та СРСР, а нині —
путінським режимом. Наші не-
вдачі в національно-державному
відродженні є не лише прорахун-
ками провідників нації, а й на-
слідком незнання та нерозуміння
значним числом представників
влади і українців імперської сут-
ності політики Росії і душі росіяні
— цієї “штучної нації”, яких і сьо-
годні не полишає “месіянська
ідея”, внутрішній потяг орди за-
войовувати інші народи, грабува-
ти, мордувати, знищувати їхню
національну культуру й ідентич-
ність.

Загрозу збереженню нашої
нації та відродженню самостій-
ної, соборної, демократичної Ук-
раїнської держави несе не лише
“руській мір”, а й москвофіль-
ство, що, за пересторогою
І. Франка, “...як усяка підлість,
всяка деморалізація — це міжна-
родне явище, гідне загального
осуду і боротьби з ним”. На жаль,
цивілізований світ, окрім Вели-
кої Британії, Польщі, США, країн
Балтії, не усвідомлює цього й
дося.

Список використаних джерел
подано на інтернет-сторінці “Слова
Просвіти” (<http://slovoprosvity.org>)

Мій Будинок учителя

Сергій ВАКУЛИШИН

Столичні мистецтвознавці
вважають, що за виразністю ком-
позиції, новаторським конструк-
тивним рішенням Будинок учи-
теля є однією з найкращих гро-
мадських споруд Києва. Як на
мене — просто найкращою.

Архітектурний шедевр Павла
Альошина — з вишуканим фаса-
дом, приємними інтер’єрами та
унікальною великою залою з іде-
альними пропорціями — зачине-
но. Вже чотири роки збігло, від-
коли в Будинку вчителя порож-
ньо. Його не ремонтують, а ніби
вчичкують...

Маю невизначні спогади про
“музей Леніна”. Йому було тут
незатишно. Фальшиві експона-
ти, скомпоновані у стилі сіль-
ського музею, відчували свою і-
сторико-культурну тимчасовість.

Пошастило, з дозволу першо-
го керівництва Педагогічної бі-
бліотеки, копіряться в книжков-
их стежках — у режимі вільного
доступу до неупорядкованих
фондів. Пам’ятаю це відчуття ін-
телектуальної насолоди, що збі-
глося з ейфорією горбачовської
“перестройки”... Починаючи з
1998 року, з невимовною приєм-
ністю дарував сюди примірники
моїх книжок.

Охоплюючи широкі кола пе-
дагогічної громадськості, Буди-
нок учителя влаштував лекцію
донецького новатора Віктора
Шаталова, установчі збори різ-
них напрямів творчих учителів...
Пишаюся власними виступами
на тематичних науково-практич-
них конференціях, проведених
міським Управлінням освіти та
Святошинським районним уп-
равлінням. Під егідою останньо-
го відбувся мій творчий вечір зі
сміливою назвою “Перспективи
української еволюції”.

Одну з кімнат займав офіс Пе-
дагогічного товариства ім. Г. Ва-
щенка. За редакцією голови Тova-
риства Анатолія Погрібного ви-
йшла друком багатотомна спад-
щина Григорія Ващенка. Саме тут
я почергово придбав ці видан-
ня, що спонукали до тверезого пе-
реосмислення, бадьорили, допо-
магали у педагогічній творчості...

Якось непомітно, без фанфар,
відбулося ґрунтовне відродження
Педагогічного музею... Вистра-
жданий мною музей історії Свято-
шинського району взяв участь у
Всеукраїнській виставці “Музей-
но-педагогічна палітра”. Відкри-
вав виставку Василь Крем’як,
дипломи учасників вручала Ольга
Сухомлинська.

Будинок учителя став попу-
лярним центром громадсько-по-
літичного життя столиці.

Радісним святом увійшов в і-
сторію Києва конгрес Антиболь-
шевицького блоку народів — пер-
ший в Україні. Лідерка АБН Сла-
ва Стецько, надавши слово пред-
ставникові Литви, в очікуванні
промовця, пожартувала: “Ось
найкращий окупанти за всю нашу
історію!”

Цикл вечорів Романа Ковалю
про мужніх українських повстан-
ців сколихнув свідомість бага-
тьох. Мене, киевознавця, бук-
вально приголомшила докумен-
тальна розповідь про повстання в
Лук’янівській в’язниці, вчинене
отаманами “Холодного Яру”.

Крім конференц-зали, життя
вирувало і в менших аудиторіях.
Тут, зокрема, відбувалися засі-
дання Асоціації дослідників го-
лодоморів — під головуванням
Левка Лук’яненка.

За 17 років до прийняття За-
кону про декомунізацію тут
пройшло громадське обговорен-
ня Програми декомунізації Киє-
ва. Учасникам “круглого столу”
довелося сприймати на слух, оскі-
льки безгрошів’я політичної
партії — організатора заходу до-
звонило надрукувати лише два
примірники матеріялів. (Один
примірник потрапив до Управ-
ління охорони культурної спад-
щини, другий — до Музею історії
Києва. Обидві установи проігно-
рували цей захід).

Шляхетною окрасою різних
вечорів стала участь кобзаря
Віктора Лісовола.

Окремої згадки варті літера-
турно-мистецькі вечори: пам’яті
Григорія Сковороди, коли нечис-
лена публіка почула міркування
делікатного Євгена Сверстюка;
пам’яті Михайла Семенка, коли
Микола Жулинський вів захід
“по-революційному” — не зі сце-
ни, а сидячи в першому ряду;
пам’яті Івана Гончара з ведучим
Петром Гончаром... Повечірній
фуршет Віталія Карпенка (того
самого, хто вів колись ризиковані
теледебати із секретарем ЦК
Кравчуком, — головного редак-
тора популярної газети “Вечірній
Київ”) перевершив, мабуть, усю
історію білосніжного дому...

Донедавна я мав улюблений
моціон після роботи — між ста-
нціями метро “Університет” і “Те-
атральна”. Із кількох варіантів
цього маршруту найчастіше оби-
рав прогулянку повз Будинок
учителя, насолоджуючись скульп-
турними постатями на його фри-
зі. Переглядав анонси заходів,
брав до уваги афішу Опері. Часто
робив вибір на користь концертів
БУ.

Вони мали широкий діяпа-
зон. Тут виступали лавреати пер-
шого фестивалю “Червона рута”,

бард “Тризубий Стас”, барокова
Ніна Матвієнко, ансамбль старо-
винної музики Костянтина Чече-
ні. Пречудова акустика великої
зали якнайкраще придалася для
хорового фестивалю “Золотовер-
хий Київ”. На вечорі пам’яті Іва-
на Козловського, завдяки амфі-
театру, я сидів навпроти самого
Анатолія Солов’яненка!.. Після
вечора пам’яті Олександра Ко-
шиця багато хто запам’ятав ім’я
Тараса Компаніченка.

Теплом оповито згадки про
вечори Миколи Кагарлицького:
творчий звіт дослідника життєво-
го шляху Михайла Донця; пред-
ставлення молодих оперних спі-
ваків, а серед них — Михайла Ді-
дика... На осмертний вечір
пам’яті видатного мистецтвоз-
навця не потрапив, бачив лише,
як окремі відчайдухи намагалися
штормувати вхід до БУ.

Єдиний недолік супроводжу-
вав творчі заходи, що відбувалися
у великій залі Будинку вчителя.
Це — акустичне спотворення зву-
ку під час його електронного під-
силювання. Мій сусід Петро
Шульга, багаторічний кореспон-
дент літературної редакції Все-
світнього радіо “Україна”, геть
відмовлявся записувати трансля-
ції з БУ.

Втім, це не затьмарювало уні-
кальні можливості побачити
зблизка (в залі, в кулуарах, у
черзі до гардеробу) прославлених
сучасників — артистів, науковців,
політиків. І кожен політик, нау-
ковець, артист, кожен відвідувач
БУ, проходячи повз монументаль-
не панно з портретами лідерів
Української Центральної ради,
визначав своє місце в істо-
ричному процесі.

Минуле шарпало цей палац
то згори, то знизу, то зсередини.
У сталінські 30-ті роки, коли тут
порядкував виконком “Обласної
ради робітничих, селянських та
червоноармійських депутатів”,
фасад колишнього педмузею за-
ликав єднатися пролетарів усіх
країн. Енкаведистською вибухівку
1941 року знескодили, як відо-
мо, німецькі сапери... Вже нашої
доби тут стояв гармідер, пов’язан-
ий із перебуванням комерцій-
ного банку афериста Черновець-
кого.

Нині Будинок учителя зав-
мер. Його обнесено хитрою ого-
рожею, яку майже не видно з
протилежного боку вулиці. Исто-
рична зала не приймала ані деле-
гатів національного форуму з на-
годи 100-річчя Української революції,
ані учасників урочистих
зборів до 30-річчя проголошення
Державної незалежності.

Що буде з моїм будинком зав-
тра?

Українсько-японська дистанція очима Окабе Йошіхіко

Дарія БОБРИК,
фахівчиня Центру гуманітарної співпраці з українською діаспорою

Влітку 2021 р. відбулася онлайн-презентація монографії Окабе Йошіхіко “Історія японсько-українських відносин 1915–1937 рр”. Організаторами заходу були: Інститут досліджень української діаспори імені професора Любомира Винара, факультет міжнародних відносин Національного університету “Острозька академія”, Наукове товариство історії дипломатії та міжнародних відносин. Медіапартнером виступив Інформаційний портал української діаспори всього світу “Стожари”.

У Посольстві України в Японії вже презентували монографію професора Йошіхіко (березень 2021 року). В Україні такий захід відбувся вперше. Оригінал книги — японськомовний, однак нещодавно у видавництві Львівського політехнічного університету вийшов друком перекладний варіант українською мовою. До речі, це вже не перша книга професора Йошіхіко про нашу державу. Раніше з’явилися праці: “Знайомство з Україною”, “Революція-Майдан. Чому відбувся Євромайдан між Росією та Європою”, “Українські рухи в Маньчжурії: призабута історія японсько-українських відносин” та ін.

Алла Атаманенко, директорка Інституту досліджень української діаспори імені професора Любомира Винара Національного університету “Острозька академія”, яка була модераторкою презентації монографії Окабе Йошіхіко, представляючи автора загалом, назвала його науковим амбасадором Японії в Україні.

Очевидно, що японці про Україну знають мало. Директор програми Регіональних ініціатив та сусідства Ради зовнішньої політики “Українська призма” Сергій Герасимчук 24 березня 2021 року на презентації розвідав, що, як засвідчило дослідження, існують японці, які навіть не знають географічного розташування України. Окрім того, у Країні сходу сонця сприймають нашу державу здебільшого

Професор японського університету Кобе Гакуін Окабе Йошіхіко не має українського коріння, однак він досліджує життя української громади в Японії та є президентом Асоціації українців Японії. До неї входить близько 70 науковців. Спектр їхніх досліджень дуже широкий – політика, економіка, література, суспільствознавство тощо.

через російський контекст і співвідносять з Росією. Проте, коли розпочалася війна на Донбасі, ситуація зі сприйняттям України в Японії дещо змінилася.

Уперше професор Окабе відвідав Україну (Київ) в лютому 1992 року. За його словами, це була “унікальна подорож до іншого світу, особливо після розпаду СРСР. Україна стала ковтком свіжого повітря. Я був настільки вражений її тисячолітньою історією та культурою, що не міг не закохатися в неї. Тепер я щонайменше двічі або тричі на рік приїжджаю сюди”.

Для японців повага до своєї держави, її історії та звичаїв – це природно, традиційно. Ідеалом для них є досягнення нових успіхів нації в різних сферах життя в умовах глобалізації, але зі збереженням національної самобутності та специфічного менталітету. Вони не розрізняють такі поняття як “націоналізм” і “патріотизм”, у японській мові існує лише одна лексема “aikokushin”, що об’єднує в собі різні відтінки значень цих явищ. Для них виховання патріотизму – один із ключових освітніх пріоритетів.

Українцям тоталітарна влада СРСР свого часу втовкмачи-

ла в голову, що любов до України буває надмірною, шкідливою, є проявом шовінізму й усе в такому дусі... Від наслідків систематичного, цілеспрямованого знищення українців як нації ми, на жаль, потерпаємо й нині. Постколоніальний синдром з його комплексом меншовартості нагадує час від часу про себе... Як доречно сказав Євген Маланюк: “Нація — це невсипуща внутрішня “боротьба” сил формотворчих і ідеотворчих, з інертною масою (“більшістю”) етносу”. Як показує практика нашого державотворення, попереду на нас чекає ще багато праці.

Що цікаво, Окабе Йошіхіко під час онлайн-презентації спілкувався українською, він бере приватні уроки. За словами професора, у вищих навчальних закладах Японії, на жаль, немає кафедри україністики, окрім цього, бракує перекладних японсько-українських словників.

Монографія Окабе Йошіхіко складається з двох частин, що своєю чергою диференційовані на розділи: “Зустріч культур” (знайомство японців з українською культурою; Голодомор очима японців) та “Міжнародні взаємини” (український національний рух у Маньчжурії; українці в Харбіні 1932–1937 рр.; комерційна діяльність української громади в Харбіні). Праця допомагає повніше зрозуміти тогочасне становище української громади, зокрема в Маньчжурії, де свого часу компактно поселилися наші співвітчизники, дає змогу проаналізувати ставлення японців до українського національного руху.

Як зауважує автор, з другої половини періоду Мейджі й до вступу Японії в Другу світову війну, Україна не була зовсім невідомою країною для японців, а навпаки, тут було зібрано чимало матеріалів про культуру, політику та економіку нашої держави. “На основі результатів

аналізу цих матеріалів японці розуміли, що Україна відрізняється від Росії не тільки на рівні політичному та економічному, але й культурному”, — зазначає Окабе Йошіхіко в монографії. Однак проблема з національною ідентифікацією українців у Японії все ж виникла, через те що осіб зі слов’янською зовнішністю, які були вихідцями із земель, що перебували під владою Росії, часто зараховували до категорії так званих “білих емігрантів”. Зокрема, у деяких свідченнях та документах маньчжурської поліції зазначалось, що у їхній статистиці поділу за національною приналежністю на українців чи росіян не було. А після того, як Україна увійшла до складу СРСР, про неї в Японії згадували як про частину цього утворення.

Окрім усього, цінність дослідження професора Окабе полягає в тому, що він використав історичні документи, газетні статті, листівки, фото, які в Україні недоступні. Наприклад, унікальним джерелом інформації є “Маньчжурський Вісник” — українська тижнева двомовна газета, редактором якої був Іван Світ — український журналіст, історик та громадсько-політичний діяч на Далекому Сході. Також стала в пригоді карта розселення українців на радянському Далекому Сході, укладена Департаментом закордонних справ Маньчжурії 1936 року, ми можемо споглядати її на форзаці видання. Професор використовував джерела японською, українською, англійською та російською мовами. Він мав змогу порівняти інформацію з різних джерел, що мінімізує фактор суб’єктивності.

Серед наукових зацікавлень Окабе треба згадати проблему “Зеленого Клину”, південної части-

ни Далекого Сходу, де проживало понад 300 тисяч українців, які в 1917–1922 роках проголосили Українську Далекосхідну Республіку. Лідери українського руху в “Зеленому Клині” робили ставку на допомогу материковій Україні. Вони сподівалися, що якщо вона стане незалежною державою, то і “Зелений Клин” автоматично відокремитися від Москви. Пан Окабе переконаний, що якщо йому “вдасться розказати більше про “Зелений Клин”, то японці збагнуть, що Україна є умовно ще ближчою, передовсім історично”. Мабуть, з цією метою на палітурці видання розміщено будівлю Українського національного дому в Харбіні (Український клуб). Ця споруда є символом дружби українського та японського народів.

Суттєвим є те, що професор у монографії порушив проблему Голодомору. До речі, Японія не входить до переліку тих країн, що визнали Голодомор геноцидом проти українського народу. Окрім цього, у Країні сходу сонця термін “голодомор” протягом довгого періоду взагалі не був відомим. Пересічні японці унаслідок впливу сталінської ідеології майже нічого не знають про злочини проти української нації за часів радянського режиму. Окабе Йошіхіко наводить витяги з публікацій 30-х років ХХ століття, які є переконливим свідченням того, що тогочасна японська преса мала певну інформацію про довготривалий голод на теренах України, однак загалом висвітлення цієї теми було доволі обмеженим. Треба зазначити, що раніше професор Окабе в співавторстві з Посольством України в Токіо організував фотовиставку “Holodomor”, що відбулася в Університеті Кобе Гакуін. На думку пана Окабе: “Питання Голодомору — це не лише питання історичної пам’яті українського народу, це трагедія людства”.

Є сподівання, що монографія пришвидшить відхід від сприйняття японцями України крізь призму радянських та російських міфологем, спонукатиме до усвідомлення в Японії українців як окремої, самодостатньої нації зі своєю історією, мовою, традиціями.

Віталій РАДЧУК,
доцент кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови Інституту філології КНУ ім. Тараса Шевченка

Перекладати вчили в Шевченковому університеті з часу його заснування. Спочатку переклад служив засобом для опанування давньої греки й латини, а також сучасних іноземних мов, особливо тоді, коли викладали ці мови не іноземці, схильні до так званого прямого методу (тобто без залучення рідної мови студентів). У ХІХ ст. ще вважалося, що коли ти знаєш більше однієї мови, то вже й перекладач. Від початку ХХ ст. буремні події, технічні інновації та інформаційний вибух висунули вимогу професійного перекладу по всьому світу. Нині в добу ІТ потреби в перекладі безпрецедентні. Попри те, що вже й *гаджети* тлумачить голосом із голосу, кваліфікованих перекладачів треба дедалі більше. Фах перекладача у нас і за рубежом став масовим.

Перекладачі Шевченкового університету (до Міжнародного дня перекладача)

Неабияким майстром перекладу був перший ректор університету Св. Володимира М. Максимович (1804–1873). Яскравим взірцем його натхненної праці є поетичне тлумачення “Слова про Ігорів похід”, уривок з якого характеризує свою добу і особистість поета в антології М. Москаленка “Тисячоліття” (К., 1995). У 20-х і до кінця 1934 р. читав вікопомні лекції з історії літератури та перекладу в КНУ, як називався тоді наш заклад, поет-неокласик М. Зеров (1890–1837). Для студентів, а серед них були й такі обдаровані, як Г. Кочур, це була творча лабораторія, адже історію перекладу лектор гармонійно поєднував з теорією, критикою, методикою та практикою. І тоді, і надалі чимало викладачів-філологів Університету (та й не лише філологів) були плідними перекладачами. Полі-

глот А. Білецький (1811–1995) та його учні — лише один із прикладів.

Перекладацький відділ відкрили в Університеті імені Тараса Шевченка 1962 р. У 1971 р. тут постала й перша кафедра теорії та практики перекладу, яка далі, у 1982 і 2003 рр., ділилася, засвідчуючи зростаючі потреби і спеціалізацію в галузі, її бурхливий розвиток, розширення кола робочих мов, а з тим і розгалуження давньої дослідницької традиції. На кафедрі “теорії й практики перекладу” завжди працювали цікаві особистості, ентузіасти своєї справи, майстри перекладу, такі як В. Лазна (з якого Ю. Дольд-Михайлик писав образ героя-розвідника у романі “І один у полі воїн”), Г. Шаванда, А. Калік, Г. Довженко (чию оксфордську вимову переймала в 1971–1973

рр. моя академгрупа), К. Сухенко, О. Чередниченко, Н. Алесіна, В. Шиманський, К. Тищенко (засновник першого у світі Лінгвістичного музею), В. Сизоненко, В. Карабан, М. Венгренівська, О. Семенець, В. Резаненко, І. Свінцицький, І. Задоріжний, О. Панасєв, Я. Коваль, Т. Кияк, І. Сойко, Л. Коломієць, М. Іваницька, С. Саєнко.

У 1979–1994 рр. в Університеті видавався науковий журнал “Теорія і практика перекладу” (вийшло 20 випусків). Першу кандидатську дисертацію з перекладознавства 1963 р. і першу докторську 1971 р. захистив В. Коптілов (відомий далі і своєю працею в ЮНЕСКО), а в 90-х з ініціативи наших вчених було запроваджено й саму спеціальність 10.02.16 “перекладознавство” в номенклатурі наук.

Відтак студій перекладу помітно побільшало, надто ж в Інституті філології КНУ, де в пошуках новизни плекають наукові традиції. Тепер в Україні тисячі й тисячі перекладачів вишколює і кваліфікує за навчальними дослідженнями понад сто університетів (до 1991 р. лише наш та Харківський ім. В. Каразіна, де новий фах з’явився 1966 р.). В Інституті філології КНУ, випускники якого перекладають на всіх широтах та меридіанах і який в Україні вважають провідним у галузі, переклад нині додається до багатьох спеціальностей та мов (вже й східних) як супровідний фах, а в рамках тяглого західного “мейнстріму” виразно стоять популярні спеціалізації з художнього, галузевого й усного перекладу.

“Велич професії в тому, що вона об’єднує людей”, — писав А. де Сент-Екзюпері у “Планеті людей”. Нас, перекладачів, єднає й те, що ми, ламаючи мовні бар’єри, об’єднуємо воедино всю розмаїту планету людей.

46. ОНЛАЙН, ОФЛАЙН

Програма Форуму видавців у Львові, що названий тепер “буковим” – BookForum, показово збагачена англійським суржиком **онлайн** та **офлайн**: “28 BookForum цього року відбудеться 15–19 вересня у Львові вперше за всю історію у гібридному форматі: **онлайн** та **офлайн**”. Як бачимо, гібридний не лише формат, а передусім мова, отже, і мислення організаторів “букового” форуму.

Первісно англійські лексеми *online* і *offline*, що утворені способом зрощення прийменників *on* (*prep.* на та ін.) і *off* (*prep.* вказує на відстань від чогось – АУС, с. 961–962; 965) з іменником *line*, спершу використовували у спеціальній сфері комп’ютерних технологій і телекомунікацій:

online 1. У комп’ютерній техніці стан пристрою чи обладнання, що перебуває під безпосереднім контролем іншого пристрою. 2. У комп’ютерних технологіях статус пристрою, який функціональний і готовий до обслуговування;

offline 1. У комп’ютерній техніці стан пристрою чи обладнання, що не перебуває під безпосереднім контролем іншого пристрою. 2. У комп’ютерних технологіях статус пристрою, від’єданого від обслуговування).

Відповідно до Оксфордського словника, *online* (буквально на лінії) – це “керований або під’єднаний до комп’ютера” або як “діяльність”, “служба”, яка доступна виключно через Інтернет, наприклад *онлайн-магазин*, *онлайн-навчання*, *онлайн-гра*. У комп’ютерній техніці **онлайн** означає, що пристрій увімкнено – і він готовий до роботи (а не підключено, бо це московський суржик), а **офлайн** – не під’єднаний і не готовий до роботи.

Відтак ці два терміни розширили своє функціонування на сфері міжлюдських взаємин і стали предметом вивчення соціології: коли людина в мережі – **онлайн**, за межами мережі – **офлайн**. То чи є потреба вживати ці англізми? Запитання риторичне, позаяк наші відповідники надто очевидні: **в мережі – не в мережі (поза мережею)**.

Щодо навчального процесу, який змінює свої форми через епідемію, то є сенс уживати форму **живе навчання** чи **інтернет-навчання**, пам’ятаючи, що **дистанційне навчання** – це давно випробувана форма **заочною, чи віддаленого навчання**.

А як же **онлайн** і **офлайн** на “буковому” форумі? **Живі зустрічі** (чи **наживо**) та **інтернет-зустрічі**.

ПРОТИАНГЛІЗМ від Ірини ФАРІОН

47. БУКПІТЧІНГ

Що означає, коли Форум видавців у Львові на 25-му році свого існування перетворюється на BookForum? Передусім, що це не проблема вузько видавнича, а ментальна й загальнополітична, коли Україна на 25-му році відновлення свого ніби незалежного шляху віднайшла нову форму підлеглості – англійську, яку подає як новітній шлях визволення та форму інтеграції в світову спільноту. На цьому “буковому” форумі найвища нагорода також мовить по-чужому: гран-прі (тобто головна премія) BookForum Award (< award “присуджувати, нагороджувати”).

Ця чужомовна лексика – показовий вияв поневоленого розуму та залежної свідомості, що не вміє жити без підлеглості комусь чужому – такий собі постколоніальний синдром пихатого раба під космополітично-ліберальною цукровою. Мова про це сигналізує чи не першою, бо є вербалізацією абсолютно всіх усвідомлених і неусвідомлених процесів. Черговий англізм з лексемою *book* – яскраве цьому підтвердження: “Канада та Україна: **букпінчінг** через океан”. Презентація путівника по українському книжковому ринку та публічна дискусія між видавцями Канади та України (1).

Цікаво, що міжмовна омонімія українського *бук* як *дерева* та англійського *book* як *книжки* має спільне джерело походження, що зазнало процесу семантичної дивергенції (смыслового розщеплення) в різних мовах та метафоричного перенесення в германських мовах. Сучасне англійське *book* германського походження від **bōkō*. Саме дерево *бук* росло в значній кількості на території Європи і давні германці використовували його для нанесення на ньому заруб, відзначаючи час та важливі події. З появою писемності з букового дерева почали виготовляти дощечки, вирізаючи на них *букви*, себто щось написане. Так назву дерева перенесено на те, що на ньому написане, тобто *букву* – один із різновидів рунічних (гот. *gupa* від прагерманського **rup* “таємниця, шепіт”) знаків. Незважаючи на те, що в VII столітті у Британії книги вже почали виготовляти з пергаменту, первісну назву збережено. Себто англійське *book* виникло зі старанглійського *bok*, *book* < д.

англ. *bōk*, *bōc* “бук; грамота, написана на корі букового дерева; книга”. Слово фіксується в мові з 808 року (порівняймо з німецьким *Buch*, голландським *boek*, данським *bog*, шведським і норвезьким *bok* “книга”) (2, с. 62–63).

Більшість дослідників-етимологів схиляються до германського запозичення лексеми *бук* у слов’янських мовах як *дерева* у праслов’янській мовній спільноті: українське, російське, болгарське, білоруське *бук*, польське, чеське, словацьке, верхнє і нижньолужицьке *buk*, полабське *bauk*, *boik*, сербохорватське *bùk*, словенське *bùkev*, *bùkva* (ЕСУМ 1, с. 284, 286). В нашій мові – це ще й, крім “*листяного дерева з гладкою сірою корою і міцною деревиною*”, “*ціпок, палиця, кий*”, а також численні словотвірні похідники *буква*, *буквалізм*, *буквальний*, *буквальність*, *буквально*, *буквар*, *букварик*, *букварний*, *буквений*, *буквиця*, *буквоід*, *буквоідство*, *буквочка*, *буки* “*назва літери б*”, *букніст*, *букністичний*, *буківий*, *буквинець (-нка)*, *буковинський*, *Буковина* (СУМ I, с. 251–253).

Натомість українським відповідником до англійського метафоричного *book* стало слово *книга* з іншою, не зовсім ясною етимологічною картиною: з праслов’янської *kъnigъ* (мн.), можливо, через посередництво тюркського **küinig*, **küiniv* (уйгуй. *kuin*) зводиться до китайського *k’ien* “сувій, згорток” або виведення слова від *kъn-*, спорідненого з чеським *kmen* “стебло, стовбур”, і суфікса *-iga* як слова на позначення дерев’яних дощечок для письма (ЕСУМ 2, с. 473).

Отож перша частина англізма *букпінчінг*, утвореного способом складання, має спільне прагерманське походження, сягаючи в англійській мові IX століття. Натомість друга частина цього слова *pitch* [pɪtʃ] – багатозначна і різночастини-мовна зі значеннями: 1. смола; вар; пек; дьоготь; 2. бітум; 3. кидок; *подача* (бейсбол тощо) та ін., а як дієслово – 1. смолити, 2. споруджувати, ставити (намет), 3. кидати, шпурляти, *подавати* (м’яч), 4. продавати, торгувати; *виставляти на продаж* та ін. (АУС, с. 1027–1028), що в двох значеннях відносно корелюється з тим поняттям, яке вкладають у нього наші просунуті кінотворці та кіноадміністра-

тори, перекладаючи його як “подання”, чи “подача”, себто представлення ідеї фільму з метою отримати фінансування, тобто *подати*, щоб *продати*. Це подання (подача) триває від 5 до 10 хвилин, охоплюючи передісторію, сюжет, описи головних персонажів, визначення жанру фільму, ймовірну аудиторію та бюджет. Виявляється, для поняття “огляд фільму” психочужозалежні вже поцупили англійське слово *treatment*.

Звісно, найбільший за обсягом (100 тисяч слів) перекладний Англо-український словник (під заг. кер. Є. Гороть), що є підручною книгою для освіченого українця, взагалі не містить такої лексичної одиниці, як *bookpitching* – *себто подання (подача) на фільм за книжкою*. То чому б не формувати своєї кінотворчої пропозиції своєю, а не чужою мовою: **фільмоподача (за книжкою)**? Хтось скаже: забагато слів, англійською коротче... То живіть коротше! Мотивація стислості – це не завжди аргумент супроти культури та самодостатності власної мови: “*Найважливіше назвати. Назвати, змусити говорити Рідну Немову, перетворити несвідомі процеси в свідомі. (Тим самим вирвати з чужих рук)*” (3, с. 174).

Хто не опирається чужим словам, той визнає їх владу над собою, той залежний, а не вільний.

Література

1. Канада та Україна: букпінчінг через океан.
2. Куштенко Л. Ю. Етимологический справочник учителя английского языка. Киев: Радянська школа, 1987. 230 с.
3. Липа Ю. Твори. Бій за українську літературу. Київ, вічне місто. Том 4. Львів: Каменяр, 2012. 278 с.

Ольга КРАСЮК,
директорка Галяцької публічної бібліотеки 2011–2021 рр.
Фото Ілони БАКАЛО

У Галячі відкрили меморіальну дошку Публічній бібліотеці, Лесі Українці та Михайлові Драгоманову

Ми є свідками знаменної історичної події для Галяча та його головної книгозбірні. Це – відкриття меморіальної дошки на вшанування 160-ліття створення Галяцької публічної бібліотеки, 150-ї річниці від дня народження письменниці, перекладачки, фольклористки Лесі Українки, чий ім’я названа книгозбірня, та 180-річчя від дня народження зачинателя бібліотеки, історика, економіста, публіциста Михайла Драгоманова – у день його ювілею 18 вересня відбулося святкування.

Меморіальна дошка відкрита на ознаку трьох ювілеїв, які поєднала у своїй історії бібліотека в Гетьманській столиці – одна з найстаріших книгозбірень України.

З архівної світлини на меморіальній дошці виکارбувано зображення давньої споруди публічної бібліотеки в Галячі, яка не збереглася.

Виготовлену за підтримки Світової федерації Українських жіночих організацій меморіальну дошку до ювілеїв Галяцької публічної бібліотеки, Лесі Українки та Михайла Драгоманова містив над Псалом подарували засновники Міжнародного благодійного проекту вшанування великих українців і національних подій меморіальними дошками й пам’ятними знаками – заслужена працівниця культури України, членкиня Національної спілки журналістів України Валентина Шемчук і кавалер ордена “За заслуги”, художник-графвер Вадим Голо-

бородов.

Це вже друга меморіальна дошка представникам родини Драгоманових, виготовлена й установлена полтавцями, котрі впродовж двадцяти років здійснюють авторський добродійний проект. Відкриття меморіальної дошки Олені Пчілці відбулося з нагоди 170-ліття від дня її народження 2019 року на будівлі видання “Галяцький вісник” – колишньої “Газети Галяцького земства”, редактором якої була наша видатна землячка.

Галяч – єдине місто, що має на знак глибокої пошани до родини Драгоманових дві меморіальні дошки великим країнам у подарунок від полтавських добродійців, нагороджених з нагоди 30-ліття відновлення

Незалежності України та за вагомий особистий внесок у збагачення культурної спадщини Галяччини грамотою міського голови Володимира Нестеренка.

На впровадження багаторічного проекту полтавських благодійників меморіальними дошками в Україні і світі увічнено пам’ять Тараса Шевченка, Лесі Українки, Миколи Дмитрієва, Олені Пчілки, Давида Гурамішвілі, Олександра Кулика, співвітчизників-жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні, героїв російсько-української війни.

Галячани уклінно дякують добродійцям за гідне вшанування пам’яті наших знаменитих земляків, за справу істинно державної ваги.

Меморіальна дошка Публічній бібліотеці, Лесі Українці та Михайлові Драгоманову, виготовлена полтавськими добродійцями й відкрита в Галячі 18 вересня 2021 року

Яблуні та груші у лісовому “Лесиному саду”

Сергій ШУРИЦЬ,
м. Луцьк

В урочищі гостей зустрічали лісничий Скулинського лісництва ДП “Ковельсько-го ЛГ” Леонід Лисюк, завідувачка Колодяжненського літературно-меморіального музею Лесі Українки Ольга Бойко та керівниця Скулинського учнівського лісництва Світлана Савченко зі своїми вихованцями.

Під звуки сопілок гості вирушили Лесиною стежкою до озера Нечимне. Дорогою читали вірші, слухали розповіді наукової співробітниці музею “Лісової пісні” Оксани Боярчук про подорожі Косачів до Скулини, а лісничий, або як назвали його поети, “сучасний дядько Лев”, розповідав про таємниці скулинських лісів та озера Нечимне. А згодом, після відвідання музею “Лісової пісні”, під його керівництвом знані письменники разом із учнями шкільного лісництва посадили яблуні та груші в символічному “Лесиному саду”, де вже росте й “Лесина груша”, яку з черенків, взятих зі 120-річної Ізидориної груші у саду Косачів з Колодяжного, виростив співзасновник журналу-каталогу “Сонце-Сад” Остап Романович Михась.

Імпровізована поетична гостина відбулася в лісовому обійсті сучасного дядька Лева — на галяві серед “пошрамованих” блискавицями дубів, мальовничих беріз, вільх, сосен та ялин. Як і в часи Лесиних гостювань, потомственний скулинець і ду-

ховний продовжувач традицій дядька Лева виявився цікавим оповідником, знавцем місцевих звичаїв і традицій, великим безжонким лісоозер’я й пам’яті про гостювання родини Косачів і вже багатьох поколінь українських і зарубіжних письменників у цьому дивовижному місці “лісової сили”.

Про Нечимне написано багато поетичних і прозових творів. Свого часу тут працював видатний український письменник Віктор Лазарук, який створив блискучу поему “Нечимне”. Тут зберігся предковичний дуб, під яким маленька Леся слухала гру місцевого сопілкаря, виростили вже й іменні дуби Максима Рильського, Кос-Анатольського, Петра Маха, Ростислава Братуня, прийнялося кілька дубочків, посаджених

на попередніх фестивальных гостинах сучасним поколінням письменників.

Ці відвідини стали задушевною розминкою Міжнародного фестивалю, а спілкування безпосередньо з природою цього краю, яка, хоч і дуже змінилася з часів Лесиних подорожей, все ж зберегла пахощі дивотрав’я і лісу, грибні стежки і пташині щибети, місцеві легенди і міфи про невидимих для людського ока лісових та озерних духів, відкрило не тільки “секрети Лесиної творчої наснаги”, а й покликало самих до творчості, за що письменники висловили щиру подяку начальнику Волинського ОУЛМГ Олександрю Кватирку, директору ДП “Ковельське ЛГ” Віктору Данилюку та лісничому Скулинського лісництва Леоніду Лисюку.

Пилип КИСЛИЦЯ,
член Сумського об’єднання
ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка

До 150-річчя від дня народження Лесі Українки вийшло у світ повне академічне зібрання творів письменниці, уперше без ідеологічних та цензурних купюр (*Леся Українка. Повне академічне зібрання творів у 14 томах. Луцьк, 2021*), що стало подією в літературно-громадському житті. Велими доречно твори найвидатнішої нашої письменниці подано не у хронологічній послідовності, а розпочато з вершинного спадку Лесі Українки — драматургії. Над виданням працювали такі видатні літературознавці, як Віра Агеєва, Елеонора Соловей, Марія Моклиця, Юрій Громик, Оксана Забужко, Ірина Констанкевич, Юрій Громик, Сергій Романов та ін. Ці автори вже порушували питання модернізму у творах і світогляді Лесі Українки та й в українській літературі загалом, які донедавна вважалися табуованими чи й небажаними. Сама поетеса дипломатично називала модернізм новоромантизмом, передбачаючи гостру полеміку щодо цього з боку Сергія Єфремова, Василя Шурата, Бориса Грінченка і К°, спершу навіть од Івана Франка. Проте в листі до найпершої модерністки Ольги Кобилянської Леся відверто пише, що завзято боротиметься під прапором модернізму: “Хтось дає одсіч Єфремову за когось, і ще за когось, і за прапор модернізму (так, як х т о с ь розуміє модернізм). Хтось хоче в полеміці витримати тон echt gitterlich (наскрізь рицарський — нім.), щоб відбивав від Gemeinheits (грубошів — нім.) тону Єфремова... Хтось ляється по-бурсацькому не вмів, так хоче вийти на

Новоромантизм її поезії — життєствердний

чисту арену, як (“Ritter wohlbewaffnet, Ritter von dem heiligen Geist” — добре озброєний рицар, рицар святого духа — нім.), і кликатиме все лицарство під чесний прапор”. Під жартівливим “хтось” Леся Українка має на увазі себе і О. Кобилянську, котрих С. Єфремов піддав несправедливій критиці “за декаданс” у статті “В пошуках нової краси”.

Тож і читачі, і дослідники літератури розпочнуть знайомство з творчістю поетеси якраз із драматичного спадку Лесі Українки. Саме у драматичних творах найвиразніше проявився модерністичний феномен творчості Лесі Українки, важливий не лише в культурнім, а й у історичнім і соціальному розвитку України, адже в силу цілковитого занепаду державності України у XIX ст. українців стали вважати філологічною нацією завдяки звиятій самозреченій діяльності наших літераторів. “У таких трактуванні, — правомірно пише у передмові до V тому видання Сергій Романов, — Т. Шевченко створив Україну, і створив це в епоху романтизму, коли стверджувалися великі європейські народи. І. Франко, і було це в добу реалізму, населив Україну українцями. Лесі Українці ж довелося засвідчити (не навчити!) перед цілим світом, що українці вміють мислити й почувати. І припало це на період модерного націєтворення...”. Тож важко переоцінити саме модерністичний спосіб мислення і творчості нашої Поетеси, такий важливий у сучасному державотворенні, який найвеличніше проявився в її “Кассандрі”, “У пущі”, “Руфіні і Прісцилі”, “На полі крові”,

“Каміннім господарі”, “Лісовій пісні”, “Орґії” — власне в усьому драматургічному доробку та й поетичному пізнішому періоду.

Про модернізм у її творчості ґрунтовно писали в літературних часописах, але проходили паралелі між нею і філософією Фрідріха Ніцше (подекуди й аргументовано), хоч сама письменниця заперечувала її вплив на неї. У цьому ж виданні виразно зацентровано: творчий індивідуалізм Лесі Українки ґрунтується глибше на впливах улюблених її драматургів Гергарта Гауптмана та Моріса Метерлінка. Так, Елеонора Соловей у передмові до першого тому зібрання зазначає: “...вона є прихильницею Гауптманового, гуманного типу індивідуалізму, отже, ніяк не ніцшеанського типу його — індивідуалізму “надлюдини”. Символічно, що до своєї засадничої статті “Утопія в белетристиці” (у виданні подано й її російськомовний варіант), де охоплено усіх утопістів світу од Платона, апостолів церкви аж до Герберта Веллса, Леся Українка свідомо не включила Ніцше, хоч його Заратустра і вимріяне ним “Полудне” цілком надавалося б до утопічних фантазій, а Гауптмана й Метерлінка вона вважає провісниками світлого майбуття людства. Вона чимало статей про європейську культуру видрукувала у переважно в російських часописах, які мали тоді ширші обрії та й зрештою виплачували гонорари. То ж Леся Українка наголошувала, що тут вона пише лише для зарібку, не яко поет, а критик, адже змушена була вдатися до них, бо тоді, як власне й тепер, в російській пресі легше

було здобути кошти, а вона їх конче потребувала для необхідного лікування в далекій Італії, Єгипті, Грузії. Власне у літературних і публіцистичних статтях, як і в розвідках з історії, вона завше залишається Поетесою. Попри феноменальну ерудицію і широкий світогляд, Леся щасливо уникає схоластики, наснажує своє критичне слово громадянською пристрасною, теплом душі, ліричним гумором, синтетичним баченням подій як історичних, так і фантастичних. Час у її творах і публіцистиці — сакральний, міфологічний, він стосується усіх епох, минулих, нинішніх і прийдешніх.

Того ж дня учасники Міжнародного фестивалю побували в Колодяжненському літературно-меморіальному музеї Лесі Українки, прослухали блискучу екскурсійну оповідь про життя і творчість Лесі Українки та її талановитих братів і сестер, батька і матері з уст наукової співробітниці музею Марії Чашук, побачили ще стару Ізидорину грушу, покуштували яблук і слив із саду родинного обійстя Косачів, прогулялися лісопарком до ставка, де свого часу, кажуть, й Іван Франко ловив рибу. А в Публічній бібліотеці Ковеля відбулися літературні читання “Слово — як криця”.

Міжнародний фестиваль тривав п’ять днів. Він розпочався в “Лесиній світлиці” старого Луцька літературно-музичною зустріччю “Поетичні перехрестя” та переглядом вистави “Лісова пісня” у Волинському академічному обласному театрі ляльок. Відтак, було урочисте відкриття фестивалю біля пам’ятника Лесі Українці, виступи письменників у бібліотеках, школах, коледжах та університетах Луцька.

Цьогоріч, окрім українських письменників з Волині, Рівненщини, Львівщини, Житомирщини, Київщини, Вінничини, Сумщини також брали участь представники Польщі, Болгарії та Білорусії. Серед них — український літературознавець і політик, директор Інституту літератури імені Тараса Шевченка НАН України, президент Міжнародного громадського об’єднання “Волинське братство”, голова Наглядової ради Волинського національного університету імені Лесі Українки, доктор філологічних наук Микола Жулинський (Київ), літературознавець, письменник, доктор філологічних наук, професор Петро Білоус (Житомир), українська поетеса, лауреатка премій ім. Лесі Українки, Маркіяна Шашкевича, Д. Нитченка, Павла Тичини, Ірини Вільде Марія Людкевич (Львів) та багато-багато інших діячів української культури.

— Фестиваль “Лісова пісня” відбувається на Волині з 2001 року, — розповідає голова об’єднання НСПУ Ольга Ляснюк. — Він започаткований і проводиться з ініціативи Волинської обласної організації НСПУ за підтримки департаменту культури Луцької міської ради, управлін-

було здобути кошти, а вона їх конче потребувала для необхідного лікування в далекій Італії, Єгипті, Грузії. Власне у літературних і публіцистичних статтях, як і в розвідках з історії, вона завше залишається Поетесою. Попри феноменальну ерудицію і широкий світогляд, Леся щасливо уникає схоластики, наснажує своє критичне слово громадянською пристрасною, теплом душі, ліричним гумором, синтетичним баченням подій як історичних, так і фантастичних. Час у її творах і публіцистиці — сакральний, міфологічний, він стосується усіх епох, минулих, нинішніх і прийдешніх.

Її думка красива і конструктивна, новоромантизм її поезії та белетристики — життєствердний, патріотичний, попри осягнення нею трагізму буття, зокрема життя людей творчості, котрі не йдуть на компроміси, угодовство, побутову дріб’язковість, вони здобувають перемогу над прикрим сьогоденням, над фатальними обставинами... Такими постають з її творів ліричний герой її поезій, з п’ес — адвокат Мартіан, скульптор Річард Айртон, одержимі Касандра, Міріам, Люба Гошинська, Долорес, Оксана, Мавка, Антей...

Леся Українка мріяла побачити на сцені свої твори, особливо шедеври “Лісову пісню” і “Камінного господаря”, але, на жаль, за життя авторки їх не було поставлено. Щодо так званої “несценічності” високопоетичної драматургії, то Час відповів на це питання категорично. Режисери театрів України і світу у XX і XXI ст. досягли неабиякого успіху в інтерпретації драма-

Наталія ГУМНИЦЬКА,
м. Львів

“Я маю в серці те,
що не вмирає”.
Леся Українка,
“Лісова пісня”

Серед творчих здобутків Лесі Українки особливе місце посідає драма-феєрія “Лісова пісня”, яку за глибиною філософської думки й естетичною силою та красою поетичного слова прирівнюють з такими шедеврами світової літератури як “Сон літньої ночі” В. Шекспіра, “Пер Гюнт” Е. Гріга, чи “Синій птах” М. Метерлінка і “Запопелений дзвін” Г. Гауптмана. Сюди ж варто додати “Маленького принца” Антуана де Сент-Екзюпері.

Леся Українка вважала “Лісову пісню” своїм найвищим мистецьким здобутком, який вийшов з-під її пера у період загострення хвороби, коли вона перебувала на межі життя і смерті. Пробудження ностальгійних спогадів у далекому Кутаїсі (в улюбленій Грузії) за рідною Волинською природою виразно оприявнили в Лесиній пам’яті мальовничі міфічні картини цього дивовижного казково загадкового краю. Ось як про цей спогад дитинства вона пише у листі до матері: “Мені здається, що я просто згадала наші ліси та затужила за ними. А то ще я здавна тую Мавку “в умі держала” ще аж з того часу, як ти в Жабориці мені щось про мавок розказувала, як ми йшли якимсь лісом із маленькими, але дуже рясними деревами. Потім я в Колодяжному в місячну ніч бігала самотою в ліс (ви того ніхто не знали) і там ждала, щоб мені привиділася Мавка”.

Праця над цим шедевром, з одного боку, була рятівним колом для Лесі в її боротьбі з тяжкою недугою, а з іншого – з її листа: “Юрба образів не дає мені спати по ночах, мучить, як нова недуга, – отоді уже приходить демон лютий над усі недуги, і наказує мені писати, а потім я знову лежу як порожня торбина. Отак я писала “Лісову пісню” і все, що писала останнього часу”. Це був 1911 рік. У такому творчому пориві Леся Українка усього за два тижні завершила цей драматичний шедевр у неоромантичному стилі. Одержима розповідями дядька Лева (на прізвище Бас) біля вогнища у загадковому урочищі Нечимному про бездонне “темне” озеро, яке було перед їхніми очима, про всяку “силу” лісову, водяну, польову, про їхні звичаї та відносини між собою і людьми. Ці розповіді були тим сильним і правдивим імпульсом, який вразливе дитя згодом своїм талановитим поетичним словом здивує і вразить світ. Тут доречно згадати важливе твердження Євгена Сверстюка: “Дитина потрапляє у світ культури батьків”. Саме так зраділа і формувалася геніальна постать Лесі Українки під невсипущим оком її талановитої матері Олени Пчілки, дядька Михайла Драгоманова і дивовижної волинської землі, оповитої таємничими легендами, переказами, міфічними казковими образами.

Хоча за своє коротке 42-річне життя Леся Українка залишила вражаючі поеми, драми, прозові твори, понад 270 віршів, безліч публіцистичних статей і неперершені переклади світової класики, все ж вона підсумовує: “Такий твір мусив з’явитися, його чекало життя, його вимагала література”. І не помилилася: “Лісова пісня” стала шедевром української і світової драматургії у жанрі неоромантизму, апофеозом краси й вірності коханню, яке народжується з глибинної гармонії Природи. Високо оцінив цю драму-феєрію Максим Рильський: “Лісова пісня” – це діамантовий вінець Лесі Українки”. Деякі дослідники бачать у “Лісовій пісні” інтерпретацію легенди про Грааль (стародавній образ животворної енергії, сконцентрованої у жінці, а у християнстві – чаша, в якій зберглося кілька крапель крові Ісуса Христа).

Літературознавці вказують на глибинний зв’язок твору зі стародавніми поема-

Діамантовий вінець Поетеси

ми, що входять у творчу спадщину людства з виразним національним колоритом. Не дивно, що особливої барви, національного присмаку надають поемі волинські говірки, які Леся засвоїла з дитинства. Саме тому вона стала разом із Климентом Квіткою досліджувати український фольклор, знала понад 500 пісень і вперше записала багато з них на фонограф. Перша її фольклористична праця “Купала на Волині” опублікована ще в 1891 році. Глибинний філософський універсалізм у романтичній поемі твердо стоїть на фундаменті народних традицій і уявлень про світобудову наших пращурів. Тут дивовижно з тонким естетичним смаком переплелися модерність і архаїка. Головні герої драми Мавка і Лукаш – це опоетизована пісня, гімн високому й ніжному коханню, яке прокидається разом із природою. Воно таке ж світле, чисте, вразливе, як той мерехтливий прозорий ранок під першими ласкавими сонячними променями з неповторними солов’їними трелями. Саме ця сопілкова Лукашева мелодія змусила Мавку прокинутися від сну з вигуком: “Ой, у моє серце упала зірка!”. А за давнім народним по-

пили у світ віртуалізації, який позбавляє нас людського спілкування, вихолощує усі духовні сили світовідчуття, перетворює нас у біороботів. Критичною є тема Природи і Людини. Людина навіть не замислюється над цими надважливими проблемами свого існування й розвитку. Виходить так, що людина досягнула прогресу у своєму розумовому розвитку, а втратила (чи втрачає) свою духовність, втрачає відчуття гармонії. Підтвердилися прогнози Володимира Вернадського у його вченні про ноосферу щодо сумнівів, чи розумна геологічна сила буде скерована на добро чи на зло. Лесин твір дуже виразно розкриває важливу проблему Добра і Зла для виживання людства і збереження людяності в людині через її сакральне ставлення до Природи. Саме тому “Лісова пісня” належить до геніальних шедеврів духовної скарбниці людства, яка має силою свого поетичного слова і глибини думки повернути загублений світ духовності до своїх чистих джерел – до свого первозданного зоряного Дитинства! Важливо зазначити, що “Лісова пісня” з творчого доробку Лесі чи не найпопулярніша: фільми, мультфільми, балети, театральні постановки, переклади, видання і перевидання з художніми ілюстраціями (чого лише вартує мистецтво Караффи Корбут!).

От і до ювілею Лесі Українки у видавництві “Апріорі” вийшло ошатне видання “Лісової пісні” з ілюстраціями художниці Олеси Вітовської у світлій і чистій колористиці, як незаймана душа незрадливої жертвової Мавки. Наприкінці драми Лукаш прозрів і зрозумів, що найвищою життєвою цінністю є душа людини, сповнена любові й усоблена у найпрекраснішому символічному образі Природи – Мавці. Дуже вдало художниця завершує вершинну думку Лесі Українки, що Краса, а значить, кохання врятує світ і любов не вмирає: галіявина, під засніженою берізкою сидить у білому одязі Лукаш із сопілкою, по іншу сторону галіявини у одязі темних барв замерзаючий Лукаш, у центрі галіявини з-під снігу вибивається зелений паросток берізки, підкреслюючи незнищенність Природи. А невисоко під небом пропливає Мавка, сиплячи зі своєї долони червоні квіти-краплі кохання, неначе промовляє: “Я збагнула, що забуття не суджено мені”, що символізує невмирущість Душі, Природи, а, значить, Кохання, яке здатне на жертву заради порятунку свого обранця.

Це достойний вишуканий подарунок до 110-ї річниці (1911 р.) написання Лесею Українкою свого непроминального твору, який різні дослідники відносять то до фентезі, то до детективу, то до казки, то до глибокого філософського трактату, закоріненого в тисячолітні діаманти народної естетики. Тепер залишилося здійснити якісні переклади цього шедевра різними мовами світу, як це відбувається з шедеврами авторства Шекспіра, Метерлінка, Екзюпері, Виспянського, Гауптмана та ін. Доречно звернутися до оцінки твору знаним британським славістом і перекладачем Патріком Корнессом, який оцінив “Лісову пісню” як “...один із найвидатніших творів світової літератури...” і здійснив його високопрофесійний переклад. Радісною звісткою є видання чотирнадцяти томного ювілейного видання творчого спадку Лесі Українки, а також астероїд, названий на честь Лесі Українки (2616 Lesya), який у 1970 році вчені відкрили на астероїдному поясі між Юпітером і Марсом. Отже, Леся Українка як зірка любові до України кружляє в далекому космосі, рятуючи нас від безпам’ятства і бездуховності. А в “Лісовій пісні” Леся здійснила свою заповітну мрію – вона все-таки стала “ПІСНЕЮ”!

вір’ям зірка символізує дівчину, красу природи і кохання. “Як солодко грає, як глибоко красе...”, говорить вражена Мавка, яка в цю мить здобуває людську душу. А закоханий Лукаш отримує від Мавки духовну силу, що дримала десь на дні його серця. Цей прекрасний момент стає початком трагічної розв’язки в долі Мавки і Лукаша.

Леся Українка з високою поетичною виразністю і лаконізмом передала універсальний постулат дуалістичності людської природи. Мавка уособлює чистоту і світло Природи, її незнищенність і красу. Лукаш – це яскраве поєднання матеріальних прагнень у цьому світі зі стремлінням до чогось вищого за земні блага, про що красномовно свідчить його потяг до сопілкової пісні. Цей прекрасний момент стає початком трагічної розв’язки в долі Мавки і Лукаша. Леся Українка з високою поетичною виразністю і лаконізмом передала універсальний постулат дуалістичності людської природи. Мавка уособлює чистоту і світло Природи, її незнищенність і красу. Лукаш – це яскраве поєднання матеріальних прагнень у цьому світі зі стремлінням до чогось вищого за земні блага, про що красномовно свідчить його потяг до сопілкової пісні. Цей прекрасний момент стає початком трагічної розв’язки в долі Мавки і Лукаша.

Мавка уособлює чистоту і світло Природи, її незнищенність і красу. Лукаш – це яскраве поєднання матеріальних прагнень у цьому світі зі стремлінням до чогось вищого за земні блага, про що красномовно свідчить його потяг до сопілкової пісні. Цей прекрасний момент стає початком трагічної розв’язки в долі Мавки і Лукаша.

Віктор ГРИЦЕНКО,
м. Кривий Ріг

*Мене ніхто не зміг переконати,
що не поет я — тільки віршомаз.
Мене зупинить, мабуть, Божий глас,
якщо вже не спинила рідна мати...*

Світ не без добрих людей

Більшість моїх ровесників із Мар'є-Дмитрівки, де жили мої батьки, працювали або вчилися в Дніпропетровську. Знайшов там роботу і я, але змушений був їхати до Кривого Рогу: щоб отримати паспорт, мав після звільнення в запас з лав армії повернутися за тогочасними законами на попереднє місце роботи. Так знову стаю автослюсарем, живу в гуртожитку, а шосуботи повертаюся в батьківський дім. Десятки років відвикати від села і степу. І не зможу. Як кажуть, своєї долі не об'їхати й конем. Не об'їхав і я, грішний. І важко уявити, як склалося б життя, коли б десь відхилився від "визначеного маршруту". Здається, мало минути зовсім небагато часу, і вчорашній солдатик став би таким, як всі. Уже набагато пізніше зрозумію, що мешканці гуртожитку досить часто стають ізгоями суспільства, поступово опускаючись на його дно. Але мене доля щадила, посилаючи час від часу свої дарунки — добрих людей. Зустріч з дніпропетровським поетом Михайлом Чханом стала для мене, молодого робітника, без перебільшення, доленосою. Так думав 50 років тому, так вважаю і сьогодні, несучи покуту перед пам'яттю цієї незвичайної людини, яка відразу визнала мене своїм — і земляком-степовиком, і потенційним поетом, і другом, з яким, незважаючи на різницю у віці, відомому поетові було цікаво...

Коли б молодість знала... Обриваю думку, бо не хочеться відчувати себе сивобородим, який оповідає про давно забуті часи, вірячи у власні вигадки. Я ніколи не вів щоденника і не писав до цього спогадів. Чомусь переконаний, що об'єктивний щоденник — рідкість, тому читати чужі щоденники треба як всяку прозу, відділяючи авторську фантазію від істини. А спогади взагалі у більшості випадків мають підзаголовок "Я і великі". Тому наступні мої рядки — це розповідь не про поета Михайла Чхана, а про мою покуту перед ним, бо согрішив я мимоволі: коли Михайлові Антоновичу було дуже важко, мене не було поряд, а про його відхід у потойбічні світи дізнався з газети "Літературна Україна".

Після смерті Вчителя (це слово поряд з іменами Ісуса Христа і Михайла Чхана пишу з великої літери) в мені проснувся поет: схотілося "вийти на люди" — мати власну збірку. Вдалося це зробити лише у 1990 році, обійшовши цензуру та видавничі рогатки. Збірка "Літопис любові", яку я мережив невмілою рукою, хоча й був учнем Майстра, стала підсумком роботи "школяра" і наріжним каменем каплички, яку я задумав звести в своїй душі...

А почалося все в січні 1969 року. До робітничого гуртожитку, в якому жили, а дехто й віку доживав, водії та слюсарі автобазу № 20 м. Кривого Рогу, завітали письменники: прозаїк Сергій Завгородній та поет Михайло Чхан. Гріх на душу візьму, коли розповів про свої враження. Подякую лише Господу, що він надав мені сміливості підійти, коли гості вже прощалися, до Михайла Чхана і смикнути за рукав: "А я теж пишу вірші", — прошепотів я, щоб не чули хлопці. Смикнув і витяг лотерейний білет, на якому, як мені сьогодні здається, були слова "приречений на муки". Які ті муки? Не ждів від мене епітета "солодкі" (так, як правило, пишуть про муки творчості). Ті муки гірчили полином і смакували сльозою. Михайло Чхан подивився на годинник:

— Сьогодні, голубе, вже пізно, але завтра приїзди в готель "Металург"...
Здається, отут вже можна невеличку повість написати, бо готувався я до тієї зустрічі більш ретельно, ніж до побачення з дівчатами. Сьогодні, коли минуло так багато років, мені навіть назва вулиці (Коліскова!) здається символічною: раз нагнувшись над моєю коліскою, бо в поезії я був немовлям, поет нянькував мене років шість-сім...

Михайла Антоновича в готелі ще не бу-

ло — разом з іншими (тієї зими до Кривого Рогу з'їхалися письменники з усієї України, запам'яталися, зокрема, Андрій Патрус-Карпатський та Петро Сингаївський) виступав на новобудовах Кривбасу. В номері Чхана грипував Ігор Пуппо. Біжу до крамниці. Вибір біденький. Довелося рятувати трояндовим варенням та чаєм (мабуть, таки щось допомогло, бо через 30 років Ігор Петрович, зустрівшись зі мною на звітно-виборних зборах, вже в хвилину прощання обійняв: "А я тебе й не впізнав!").

Де вже пізнати через стільки літ вчорашнього солдата, який в армії почав ліпити рядок до рядка російською мовою, як і належало у ті часи. Віршики, щиро зізнається, були недолугі, графоманські. Михайло Антонович подивився на них і (що то добра душа!) сказав, звертаючись до Ігоря Петровича: "Я, мабуть, дещо перекладу..." Він не переклав (перекладати нічого було), але вселив в мою душу віру і ... за кілька вечорів перекував на свій лад: "Пиши мовою мами..." Так почалися уроки Добра і Поезії. Я покинув Кривий Ріг (вважав і вважаю його рідним, бо тут і школу закінчив, і за комсомольською путівкою — в дусі часу! — пішов заробляти трудовий стаж) і поїхав до Дніпропетровська.

Працював на знаменитому "Південмаші" слюсарем-складальником, а шотижня, заримувавши десяток рядків, їхав на лівий берег Дніпра, щоб, пройшовши кілька десятків метрів по вулиці Калинової (!), потрапити в гості до Михайла Антоновича...

У роздуми над роллю Поета в моєму житті вривається проза, бо згадуються раптом борщі, якими господар підгодував гостя. Ось уже скільки років, виступаючи перед читачами, я обов'язково згадаю ці гостини:

— Уявіть, що і до вас протягом багатьох років ходить і ходить неофіт від поезії...

Я не зберіг рукописи, почеркані рукою Михайла Антоновича. А черкати він любив: "Ось як треба!" Досить часто й не пояснював, чому так треба, — це доходило згодом. Згадуючи через багато років цю науку, не можу похвалитися, що в руках майстра-шліфувальника я став дорожочним каменем. Більш правдивим буде порівняння зі скульптурою: від дикого степового каменя Михайло Антонович відколов найнепотрібніше (чи вдалося йому більше від авторів скіфських баб, судити не мені). Слід зауважити, що уроки Поезії такі закінчувалися читанням віршів: Михайло Антонович, висловивши схвалення чи незадоволення, починав читати своє. Подібна історія траплялася не тільки зі мною. Гаврило Прокопенко, дніпропетровський поет, запрошував нас послухати свої вірші, а змушений був слухати Чхана...

Закони Поезії мені давалися важко. Набагато швидше під впливом Михайла Антоновича прокинулася душа. Чи забути мені наші блукання по Дніпропетровську (від редакції до редакції, де Вчитель гадав щось надрукувати, бо так сутужно жилося на 32 карбованці пенсії), оті задушевні розмови і про давнє, і про сучасне? Наслухавшись про Івана Сірка, я купив відповідний значок. І відразу — шира порада від куратора курсу: "Зніми, Вітю, щоб не набрався лиха!". Зате інший викладач, дізнавшись про мою дружбу з Чханом, дав почитати "Собор" Олесея Гончара: з неординарною людиною Михайло дружити не буде!

З рук Михайла Антоновича я отримав збірку Василя Симоненка, видану в Москві. "Віті від Чханиська іменем України. 17. XI. 73 р. М. Чхан". У збірочці — десятки підкреслень — зверни увагу, мовляв, на мовні огріхи перекладача. Так я захопився перекладами...

Часом думаю, щоб без Михайла Антоновича я не став би поетом. Сказав це якось Віктору Савченкові, який очолював обласну письменницьку організацію. Той заперечив: "Став би, та тільки іншої творчої орієнтації..." Може, й так. Коли перечитав есе Віктора Савченка "Бог не під силу хреста не дає", ще раз переконався, що під впливом Михайла Чхана перебувало досить чимало моїх старших побратимів по перу. Мимоволі згадую, як Чхан організував творчу поїздку київських письменників на рідну Апостолівщину. Побували вони і в с. Михайло-Заводському, де "відкопали" поета-хлібороба Івана Бакицького ("Землю попашет — попишет стихів...").

Відкладаю авторучку, беру з полиці збірку "Куранти". Дарчий напис ("Хрещеникові", "Степовикові...") і виправлення,

виправлення на сторінках (хай хоч один читач знає, як в поета було насправді!).

Часом я пробував підставити своє немічне плече: то "позичив" дві десятки на поїздку до Києва, то написав рецензію на збірку і надіслав до київського журналу (спочатку схвалили, а потім відмовили, бо, мовляв, припізнався), то приводив за руку до Чхана знайомого старшокурсника, щоб написав дипломну роботу про дніпропетровського поета. Та коли в мене народився син (я був на четвертому курсі), мої гостини ставали все рідшими і рідшими. Одного разу застав Михайла Антоновича на подвір'ї — палив рукописи. Майже з вогню вихоплену подарував повість "Кам'янські балади", яка лише через багато років вписана до реєстру його творів.

— На, може, колись прочитаєш, — сказав з боєм Вчитель. Я зрозумів, що знову "до друку не схвалено". Я прочитав і зберіг. А коли "вбився в колодочки" (був на той час редактором районної газети), вирішила думка, що пора віддавати борги. Вирішив надрукувати у газеті ("Дві колонки з продовженням"), але віддав у новостворений альманах "Саксагань" (йшов 1991 рік). Кілька примірників першого і наступних номерів було надіслано до Києва, зокрема Олесю Гончару. І отримали лист-

подяку саме за публікацію "Кам'янських балад" Михайла Чхана (певно, Олесея Гончар знав автора, буваючи в Дніпропетровську). І мені стало легше дихати: розпочалася спокута гріхів. А розкрилися мені таємниці Поезії, коли в мій дім завітала біда... І коли хтось із тих, хто дружив із Михайлом Антоновичем і читав його вірші, знаходить у моїх збірочках сильні ("майже чханівські!") рядки, я сприймаю це за найвищу похвалу, бо не осоромив Учителя, котрий побачив у мені те, чого я і сам ще не бачив ("Віті Гриценку — молодому пагінцеві безсмертної мови козачої", — написав Поет на своїй "Озоні" в січні 1969 року). Коли в 1973 році журнал "Прапор" (м. Харків) надрукує добірку моїх віршів, у передмові, написаній Михайлом Чханом, йтиметься про молодого робітника: "В ньому жила чебрецева незайманість почуттів, він широко й зацікавлено дивився на світ. Йому дуже хотілося співати, а голосу ще не було..."

Визнав Вчитель, що поезії молодого слюсаря ще далеко до вершин, та ж і в низинах трапляються добрі квіти, адже чистота, ширість сподівань і прагнень, невимуженість поетичної думки, на думку Поета, і є ознаками справжньої обдарованості.

Два роки пролежала ця добірка віршів в редакційному портфелі. За цей час я вже встиг стати студентом і закінчити перший курс філологічного факультету. Що вивчати ґрунтовно рідну мову треба все життя, чув від Учителя постійно. Не завидило б і вищу освіту здобути (Михайло Антонович широ застерігав, що філологічна освіта в Радянському Союзі небезпечна, бо інакомислячих філологів женуть з роботи, адже філологія та ідеологія, мовляв, дуже близькі). А тому, коли в числі кращих молодих робітників мене направлять на підготовче відділення Дніпропетровського університету, я погодився стати інженером-ракетником, та в останню хвилину, на щастя, одумався. І допоможе мені в цьому ще одна добра людина — літературний консультант журналу "Дніпро" поет Андрій М'ястківський: "Вікторе, твої вірші мені сподобалися. Буду рекомендувати до друку..." З цим листом і прийшов я до приймальної комісії восени 1971 року: "Маю направлення на фізико-математичний факультет, але хочу вивчати українську мову..." Того року мені, безсумнівно, щастило. Зокрема на зустрічі з добрими людьми.

Член приймальної комісії Анатолій Поповський, майбутній доктор філологічних наук, не полинявши з листом Андрія М'ястківського постукає у "високі" двері. Так я став студентом нульового курсу (отримував навіть стипендію!), вивчав рідну мову з допомогою все того ж А. Поповського, повторював забуте за сім років з інших філологічних дисциплін. Відчув підтримку і від батьків. Кілька публікацій у районній газеті "Сільське життя" (селище Софіївка), перемога в конкурсі молодих поетів, проведеному "районкою", відчинила переді мною двері редакції — запропонували місце кореспондента. І тут вагоме слово сказав батько: "Я от скільки літ працюю бухгалтером, не маючи диплома, і щодня жду, що замінять якоюсь молодією крути... головкою, яка матиме папірець з печаткою. Учись, поки я живий. Я учився б усе життя, коли б хтось мене годував".

Учився перший рік аж занадто ретельно. До університетської літстудії "Гарт" імені Володимира Булаєнка прийшов пізніше своїх однокурсників, але з журналом "Прапор". І якщо вчорашнього школярика Анатолія Шкляра (на 8 років раніше він стане членом Спілки письменників) я учив писати перші вірші, то старшокурсники Микола Семенюк, Леся Омельчен-

ко, Володимир Буряк, Юрій Кириченко (нині відомі поети) будуть дивитися з деякою погордою. Керівник літстудії Леонід Сахно часом застерігав: “Подивимось, що Віктор напише на п’ятому курсі”....

Наслухавшись легенд про репресованого студента (чи не про Івана Сокульського?), який буцімто ходив по філологічному факультету і всіх стрічних хлопців питав, котра година, а за відповідь російською мовою давав ляпаса, я зі своїм сусідом по кімнаті Миколою Шевченком (навчався на російському відділенні, але прізвище зобов’язувало) у трамваї голосно розмовляли чистою, наскільки могли, українською мовою. На нас здивовано оглядалися. І тоді Микола визирився: “Що, іноземну мову почули?”

Практику на п’ятому курсі проходив у сільській школі. Обставини змусили (синові виповнився вже рік). По черзі з дружиною нянькували, по черзі бігали на заняття. Щасливий батько, колихаючи сина, напише “фантастичний” вірш “Як Богдан ходив по квіти” (не вірилось, що ця крихта колись виросте і принесе з темного гаю квіти для мами) і вперше в житті стане відмінником – підвищеної стипендії вистачало якраз на квартплату. Магдалинівський район межує з Полтавищиною. Звідси “рукою подати” до Нових Санжар і Зачепилівки, малої батьківщини Бориса Олійника, “Парубоцька балада” якого брала мене за серце. Відповідь Поета дещо забарила-ся, але на те були причини.

“Справді, Ваш рукопис трохи поблуквав. А потім і я з ним розминувся на якийсь час, – писав Борис Ілліч. – Ваші вірші мені сподобалися своєю “непричесаністю”, своєрідною інтонацією, натуральністю, розкутістю, довірливою задушевністю. Крайці з них (на мій смак, звичайно) на берегах рукопису я позначив знаком +.

Лабораторний аналіз Вам не потрібен, оскільки Ви досить добре володієте “секретами творчості”. Зауважу лише, що, коли розглядати саме цей рукопис як заявку майбутньої книги, то на збірку тут ще не набирається. Отож треба ще трохи попрацювати. Я кажу “трохи” не в смислі “діжурної” фрази, а в прямому розумінні: до збірки залишилось зовсім небагато...”

Корисні поради маститого поета запам’яталися на все життя. Почалася рідна прополка мовного поля, боротьба з недисциплінованістю фрази, непрофесійними аматорськими словосполученнями, неточним римуванням. Особливо слушною була остання порада: “Зверніть увагу на звукопис, на мелодію фрази, на кінцеві рядки віршів, котрі мають нести в собі заряд несподіваності, а не розпливатися аморфно...” Уроки Майстра особливо знадобилися, коли я захопився сонетом, хоча першу добірку таких поезій і назвав “Уроки неокласиків”. Скористався і порадою надіслати кращі вірші Івану Драчу, який працював в редакції журналу “Вітчизна”, але відповіді не отримав. Це вже був би “перебір”: і так вже забагато щасливих днів і добрих людей.

Але це згодом. А поки що я – п’ятикурсник, беру інші уроки: підготовка до захисту дипломної роботи розпочалася з листів до провідних новелістів 80-х років Григорія Тютюнника, Івана Чендея та Євгена Гуцала. Навіть не підозрював, що у ті дні спробую розкрити (хоча б для себе!) секрет малі прози, адже тема дипломної роботи – “Традиції Антона Чехова в українській новелістиці”. Усі троє письменників написали відповідь, кожний поділився своїм баченням проблеми, хоча, на думку Євгена Гуцала, ще ніхто не звертався до них з таким важким запитанням.

А тому Євген Пилипович красиво уникнув відповіді: “Коли я почу докладно з’ясовувати, яких, на мою думку, чеховських традицій мені хотілося б дотримуватися у своїй роботі, цим самим автоматично я вже стану твердзувати, що такі дотримуюсь цих традицій, що певні їхні модифікації наявні у моїй творчості. І тим самим ставитиму себе поряд із великим і неповторним Чеховим...”

“Чехова люблю за його велику душу, за його велику інтелігентність, проникливість, мудрість, щедроту і скупість на слова”, – писав Іван Чендей. І навіть цитату з листів Чехова, яка чомусь не запала мені в око раніше, хоча і прочитав 12-томне видання

майстра російської новели: “Денег у меня никогда нет, и к ним я от непривычки иметь их почти равнодушен... Для денег я работаю вяло. Писать для похвал? Но они меня только раздражают...” Цей “закон” очевидно жив у моїй душі підсвідомо: сорокачотирирічним (у такому віці Чехов уже помер!) я видав свою першу збірку, яка, як і всі наступні, не принесла ні слави, ні грошей.

З п’ятирічною освітою перечитав усього Чехова і Григорія Тютюнника, матрос Тихоокеанського флоту і майбутній майстер сучасної української новели. Перечитав і стихійно зажурився, бо “веселість нікогда не была спутником литературы” (цього вислову Григорій Михайлович у ті дні ще не знав). Згодом, уже студентом, він перечитає Чехова вдруге, і до нього прийде відчуття форми оповідання, його цілісності. Чехов – це драматична чи лірична напруженість і – лаконізм: кожне слово – як оголений нерв мусить реагувати в новелі, інакше воно зайве. Чехов – це точна, тобто реалістична деталь характеру і неодмінна та глибока психологія. Розкрив Григорій Тютюнник і свої секрети: *треба хворіти цим світом, щоб знайти зміст, форму і зрозуміти те, що називається традиціями.*

Дипломну роботу написав про творчість Григора Тютюнника. Рецензент, викладач старого гарту, поставив оцінку “добре”, яка, звичайно, не вдовольняла дипломанта. На щастя, головою комісії була професорка із Києва Олена Шпильова, яка особисто знала Григора Михайловича і кохалася в його творчості. Сорок зайвих хвилин тягнулася мила бесіда двох – випускника університету і професора. І врешті довгождане: “Пропоную захист оцінити відмінною оцінкою”.

У рік смерті Григора Тютюнника, наче отримавши наказ з потойбічних світів, пишу перше своє оповідання. В той час після трирічного вчителювання почав працювати кореспондентом районної газети “Сільський трудівник”, але контакту з криворізькими літераторами не мав, а тому надіслав свої “Червоні квіти по білому полю” Євгену Гуцалові. На своє здивування, листа отримав все з того ж журналу “Дніпро” (вірші, рекомендовані Андрієм М’ястківським, так і не були надруковані). Прозаїка-початківця і обрадували, і опечалили: “Євген Пилипович приніс Ваше оповідання. Воно сподобалось, але пришліть ще що-небудь”. Терміново сів за робочий стіл. Писав ночами. Три ранки приходив на роботу з червоними очима, змушуючи редактора приночуватися до кореспондента: чи не загуляв? Секрету я не розкрив (хотілося зробити колегам сюрприз), з нетерпінням ждав сьоме число журналу. Даремно. Надіслав листа з єдиним запитанням: чому? І відповідь: “Неправильно розставив акценти”. Це, звичайно, про оповідання “Власний кореспондент”. А може, і про “Червоні квіти...”, про які згодом Євген Гуцалов напише: “Ваше оповідання “Червоні квіти по білому полю” – хороше оповідання. Видно, що за цей час Ваш хист не дармував. Тут є гострий (безумовно, життєвий) конфлікт, є гострі (безумовно, життєві) характери. В плані композиції річ також не викликає сумнівів. Хоч річ коротка, та сказано в ній багато про людську долю – вистачило б на роман! Чимало є достовірних подробиць із життя сучасного українського села, хоч можна побажати Вам іще більшої уваги до художньої деталі, до характерності в усьому. Безумовно, річ демонструє Ваші новелістичні здібності, причому етапу не учнівського навіть, а значною мірою сформованого, впевненого...” “Червоні квіти по білому полю” можна рекомендувати до друку й публікувати в Києві – ось чи тільки наших видавців не занепокоїть поліцейська лінія! В наш час до всяких “поліцейських ефектів” ставляться дуже обережно...”

Авіалістівка (так Євген Пилипович писав усім, щоб писати “коротко і ясно”) надійшла у квітні 1982 року. Майже через 10 років надійшло Майстру журнальний варіант своєї повісті “Ойойчине гніздо”, яка стала продовженням “Червоних квітів...” (вони органічно “вросли” в її початок). І знову листівка: поклав на стіл, постарався прочитати. Порадів криворізький письменник, що в Кривому Розі в такий нелегкий час виходить альманах “Саксагань”.

Народжений для значущих звершень

Вадим ПЕПА,
письменник

Молодший від мене мій добрий знайомий Василь Рубан після служби в ракетних військах Радянської армії навчався на філологічному факультеті Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка за спеціальністю “українська мова й література”. 1967 р. з третього курсу, як і мене наприкінці 1956 р. з четвертого, його було відрховано або, простіше, виключено з політичних мотивів. На щастя, Василю пощастило, де прихилити голову. Оселився в селі Лісники Києво-Святошинського району в хаті своєї баби по матері. Захопили в полон вірші. Разом з такими ж переслідуваними однодумцями він започаткував так звану Київську школу поезії.

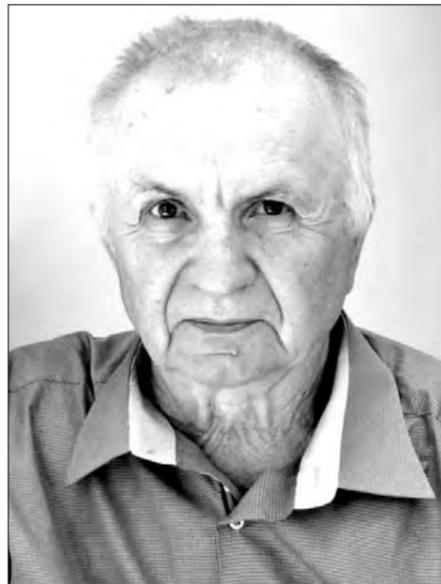
Два роки працював літературним редактором у видавництві “Музична Україна”. Але й там його дістали недремні й всюдисущі “органи”. Позбавили роботи. Опинившись ніби в підпіллі, відчайдушний Василь виготовляв і поширював на території Інституту ядерної фізики й тодішньої Сільгоспакадемії листівки з невідмінним гаслом: “Хай живе самостійна соціалістична Україна!” Про арешт і перебування в спецізоляторі на зловісній вулиці Володимирській, 32, в Києві він написав і пустив у самвидав роман “Помирав уражений проліскою сніг”. Рятуючи написане кров’ю, закопав у грішній землі. Після проголошення незалежної Української Держави разом з родичем шукали заховане, але знайти не вдалося.

Добував гріш на хліб насущний кочегаром і навіть завклубом, а більше – слюсарем. Його вірші друкувалися за кордоном, зокрема в Англії, в журналі “Визвольний шлях”. На підсилення поетичного натхнення написав “Програму Української національної комуністичної партії”. Її виявили під час повальних обшуків 1972 р. у Євгена Сверстюка, звичайно ж, заарештованого й запротореного в Сибір несходимо.

Свідомих патріотів, “сведомых” на теперішньому зловорожому сленгу, судили за “антирадянську агітацію і пропаганду”. Рубану ж, як і 1961 року Левку Лук’яненку, інкримінували статтю: “зрада Батьківщини”. А це – 15 років ув’язнення або розстріл. Саме розстрільного вирок “удостоївся” Л. Лук’яненко. 72 доби чекав у камері смертників, поки Верховний суд замінив “до вищої міри” на п’ятнадцять років позбавлення волі.

В. Рубан, як і Л. Лук’яненко, непохитно відмовлявся свідчити у справах проти своїх знайомих. Непоступливому “впяли” “примусове лікування”. Запроторили до Дніпропетровської обласної психлікарні. “Страшніша, ніж у тюрмі. Бо з тобою роблять що завгодно”, – сповідувався Василь після шести років і двох місяців мук у тюрмах і спецпсихотюрмах аж до Казані. Після “звільнення” не міг зацепитися за роботу. Не давали паспорту. Одбривувалися, що загубили на етапі. Ні сном, ні духом не відали кати, що про злочинне в усій його потворності дізнаються читачі з роману В. Рубана “На протилежному боці від добра”.

Страдницької долі, а точніше недолі, письменник – особистість потужної сили духу. Від природи був закромлений на неабиякі діяння. Був народжений для значущих звершень, на натхненну творчість. Замість того, проймавши усі кола комуністичного пекла. Імперська політика вербувала у владні кабінети безпринципних гнучкошвиенків, бо ж їй необхідно було когось нацьковувати на таких самовідданих, як Левко Лук’яненко й Василь – Рубан, Стус, Симоненко... Рубан виявився настільки міцним і неподоланим, що всупереч жахливим випробуванням прожив 75 років. Після проголошення незалежної Української Держави очолював Київську організацію Спілки письменників. На велелюд-

ному зібранні майстрів художнього слова не говорив, а волав не підписувати горезвісний Будапештський меморандум у такому вигляді, який пропонується, не здавати на милість жорстокій юдолі земній ядерну зброю.

Керівник фракції “Слуга народу” у Верховній Раді України Давид Арахамія, мабуть же, узгодивши з Офісом президента, зробив гучну заяву. Вважає помилкою відмову України від ядерного статусу. Коли не підписувати ефемерний Будапештський меморандум закликав на зборах письменників Василь Рубан, тоді ще свіжі комуністи в буквальному значенні цього слова затюкали далекогоглядного. Хоч він і посилався на засторогу майбутнім поколінням від Тараса Шевченка: “Погибнеш, згинеш, Україно, Не стане знаку на землі... Сама розіпнешся. Во злові Сини твої тебе уб’ють Оперені, а злочачаті Во чреві згинуть, пропадуть, Мов недолежані курчата!...”

Один із високопосадовців переконував тоді з екранів телевізорів: не можна давати в руки мавпі гранату, в якій висмикнуто чеку. Якщо не помиляюся, вперше в історії людства правитель обізвав мавпами підданих, котрими удостоївся кермувати. Оприлюднити нелицемірне мене примушує заповідане народною мудрістю: “Все згине – тільки правда зостанеться”. Також обпікає свідомість те, що незалежна Українська Держава відроджується воістину, як храм на крові патріотів, безоглядно відданих рідному народу.

Аби не спіткало лихо, необхідно вивулканювати всі сили для самозахисту від спрута чи то удава глобалізації. Інакше він пожере й проковтне геть усе на правічній українській землі, яка споконвік – рідна Мати-Земля. Не приведи, Господи, до безпам’ятства, до втрати національної ідентичності, до затуманення української національної свідомості.

У майже програмній статті, яку зобов’язані вивчати у військових частинах РФ, Путін спромігся на “комплімент” “братському народу”: “Русские и украинцы – это один народ. Как мордва, где есть мокша и эрзя”. Хто з майбутніх поколінь може погодитися на таку ж глухоту, безмовність та безпам’ятство, на які приречені в РФ мокша, мордва, ерзя? Було вже, було в неволі, в ярмі. Виривав із горла відчайдушні слова пекучий відчай:

Кобзо ж моя, дружино вірна,
Де ж мені тебе діти?
А чи у чистому полі спалити
І попілець по вітру пустити?
А чи на могилі положити?

До скороминущих правителів напрошується чи ж не глузливе від І. Котляревського: “І над нашим над народом Ще хоч трохи попануй!”

Названа донькою Прометея Леся Українка вірш “Contra spem spero” починає повчально для майбутніх поколінь: “Жити хоч!” І завершує життєтвердно: “Буду жити! Геть, думи сумні!”

Тарас Шевченко: “Історія мого життя становить частину історії моєї батьківщини”

Володимир МЕЛЬНИЧЕНКО,
доктор історичних наук,
лауреат Національної премії України
імені Тараса Шевченка

Три роки тому, виступаючи на Шостих Міжнародних Шевченківських читаннях, я запропонував присвятити нинішній шевченкознавчий форум створенню нової наукової Біографії Тараса Шевченка з тим, щоб наголосити загальнонаціональну значущість цієї роботи та сформулювати концептуальні підходи до її здійснення. Пропозиція вже тоді була підтримана, втім, головне, що вона нині реалізується. Відчужені працівникам, подвижникам Шевченківського національного заповідника, всім шевченкознавцям, які розуміють особливе, стратегічне значення цієї проблеми. Символічно, що перший крок до її розв’язання ми робимо на святій для кожного українця Тарасовій горі.

Не могло бути інакше! Бо саме на цій землі, в якій 160 років тому поховано національного Генія і Пророка, ми повинні подумки записати, що пам’ятаємо його заповітні слова: “Історія мого життя становить частину історії моєї батьківщини”. В авторський колектив майбутньої поетової Біографії, звісно, ввійдуть лише декілька вчених-шевенкознавців, але всі ми стоїмо біля колиски народження принципово нової, колективної, кількатомної академічної Біографії Тараса Шевченка.

Нагадаю, що в автографі своєї автобіографії (орієнтовно перша половина лютого 1860 р.), написаному без заголовку, Тарас Шевченко накреслює біографічний абрис життя, напевно, не думаючи про створення повноцінної власної біографії. Зате в тексті, відредагованому та доповненому Пантелеймоном Кулішем й опублікованому 18 лютого 1860 р. як “Письмо Т. Гр. Шевченка к редактору “Народного чтения””, авторизованому поетом і двічі названому своїм, є не лише безпосередні натяки, але, навіть, прямі вказівки щодо цього. Передусім, ось ці два речення:

“Моя собственная судьба, представленная в истинном свете, могла бы навести не только простолудина, но и тех, у кого простолудин находится в полной зависимости, на размышления, глубокие и полезные для обеих сторон. Вот почему я решаюсь обнаружить перед светом несколько печальных фактов моего существования”.

Хоча публікація цього автобіографічного документа мала, насамперед, сприяти визволенню родичів Шевченка з кріпацтва, поет одразу розкрив у ньому й особисте конкретне бажання:

“Я бы желал изложить их в такой полноте, в какой покойный С. Т. Аксаков представил свои детские и юношеские годы, — тем более, что история моей жизни составляет часть истории моей родины”.

Тут ясно сформульовано історичний контекст, в якому власна біографія поета була йому дорога й цікава.

Нарешті, завершальні речення цитованого важливого пасажу:

“Но я не имею духу входить во все её подробности. Это мог бы сделать человек, успокоившийся внутренно и успокоенный насчет себе подобных внешними обстоятельствами”.

Тим самим у Шевченковій уяві з’являється гадана людина, яка могла б у майбут-

У проєкті “Подобиці Шевченкового життя” друкуємо скорочений виклад доповіді Володимира Мельниченка, виголошеної на пленарному засіданні Дев’ятих Міжнародних Шевченківських читань у Шевченківському національному заповіднику в Каневі, присвячених темі: “Створення нової наукової біографії Тараса Шевченка: концептуальні підходи та дослідницькі стратегії” (до 160-ї річниці з часу повернення Тараса Шевченка в Україну).

ньому написати його докладніший життєпис. Отже, ідею створення Біографії Тараса Шевченка можна розглядати як заповідану самим поетом...

Уже через два десятиліття після смерті Кобзаря з під пера його пізнього знайомого, українського літературознавця й педагога Михайла Чалого з’явилася 1882 р. біографічна книга про Тараса Шевченка, вперше перекладена з російської та прокоментована Валерією Смілянською на початку нинішнього століття¹. Автором першої наукової біографії Шевченка став видатний український історик літератури, письменник Олександр Кониський (т. 1 — 1898 р.; т. 2 — 1901 р.); праця отримала нове життя на світанку незалежної України².

У XIX–XXI століттях авторські наукові і популярні біографії Тараса Шевченка та нариси про нього видали Василь Маслов, Валентин Яковенко, Володимир Краніхфельд, Василь Доманицький, Сергій Єфремов, Богдан Лепкий, Олександр Грушевський, Микола Ашешов, Володимир Коряк, Василь Сімович, Євген Шаблювський, Микола Бельчиків, Костянтин Паустовський, Марієтта Шагінян, Павло Зайцев, Дмитро Косарик, Євген Кирилюк, Леонід Хінкулов, Катерина Дорошенко, Оксана Іваненко, Олександр Дейч і Максим Рильський, Єжи Єнджеєвич, Павло Федченко, Назар Горбач, Богдан Чайковський, Станіслав Росовельський та ін.

Перечислив авторів у хронології виходу біографічних творів, не вдаючись в їхню оцінювання чи оголошення обсягу й жанру, що в даному випадку не є важливим. Відзначу лише, що поява нових авторських біографій Тараса Шевченка необхідна й надалі, передусім, у науково-популярному жанрі, зокрема, для дітей.

Втім, на мій погляд, у наш час будь-який новий авторський науковий проєкт у цій царині не буде проривним і по-справжньому перспективним, адже не переросте видатну біографію Тараса Шевченка, створену в цьому столітті великим українцем Іваном Дзюбою³. У кришталевому-стислом вигляді ця біографія переде “Шевченківській енциклопедії” в 6 томах⁴, і шістьма повністю неперевіреними четвертим том дванадцятитомної “Історії української літератури”, повністю присвячений одній постаті — Тарасу Шевченку⁵.

Прекрасно сказав про це директор Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, академік Микола Жулинський:

“Академік НАН України Іван Дзюба здійснює літературознавчу інтерпретацію творчої спадщини Кобзаря в поєднанні з розповіддю про його життєвий і творчий шлях. У процесі дослідження літературної та громадської діяльності Шевченка вчений розширював історичний та естетичний контекст, у якому жив і творив великий поет і художник, з’ясовуючи природу його феноменальної популярності та впливу на умі і почуття багатьох поколінь українців”.

Біографія Тараса Шевченка в авторстві Івана Дзюби конгеніальна за духом, думкою і правдою поетовим творам — таке життя Кобзаря народжується раз у століття. Після Дзюби вже неможливо допускати зниження височенного рівня авторської шевченкознавчої біографії. В моєму розумінні це не обговорюється.

Зовсім інша ситуація склалася з академічною науковою колективною Біографією Тараса Шевченка. Вона була видана майже сорок років тому⁶, а це величезний період на межі століть і тисячоліть за своїм істо-

ричним драматизмом і тектонічними формативними суспільно-політичними, економічними й світоглядними змінами. Зокрема, в умовах розвалу радянської імперії й перших десятиліть української незалежності виразно виявилось, що історія Тарасових зустрічей із Москвою — реальних і віртуальних — нас майже нічого не навчила. Бо ж інакше в українських відносинах із нею у післярадянський період було б набагато більше Шевченкової духовної сили та історичної прозорливості, здорового глузду й безкомпромісної віри, державницької мудрості й політичної рішучості. На мій погляд, тема Москви й Московщини в житті та творчій долі Тараса Шевченка має стати наскрізною в новій Біографії⁷.

На щастя, в нових історичних реаліях українські вчені-шевенкознавці проявили себе значно мудрішими, прозорливішими й підготовленими до креативної роботи, ніж політики та державні мужі в своїй царині.

До 200-річчя з дня народження Кобзаря було завершено видання Повного зібрання творів Тараса Шевченка у дванадцяти томах. Його підготували Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (1–6, 12 томи), Національний музей Тараса Шевченка, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України (7–12 томи) за участі працівників Інституту української мови НАН України та Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України.

Під егідою Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України на чолі з Миколою Жулинським було також здійснено масштабний енциклопедично-дослідницький проєкт, який об’єднав зусилля не лише вчених Академії наук, але й гуманітаріїв, музейників України для написання понад 6 тис. 300 статей у “Шевченківській енциклопедії” в 6 томах (видана у 2012–2015 рр.).

Воістину колективні шевченкознавчі труди, що мають всесвітнє значення! Справді долбасна праця вчених!

У результаті системно проаналізовано, насамперед, у “Шевченківській енциклопедії”, здобутки шевченкознавства за півтора століття, що вкрай необхідно для створення капітальної біографічної праці, повернуто до наукового обігу табуовані імена історичних і культурних діячів, які не згадувалися в колективній біографії радянських часів. Утім, краще процитуємо важливі констатації редакційної колегії енциклопедії (голова — Микола Жулинський, відповідальний секретар — Олександр Боронь, заступник голови — Валерія Смілянська):

“У виданні переосмислено традиційні уявлення про світогляд Шевченка, розкрито міфологічні, фольклорні, літературні й психологічні основи образності поета, письменницьке й художницьке новаторство, вихід далеко за межі тодішніх естетичних канонів і норм. Автори прагнули кожен Шевченків твір розглянути монографічно — у смислових, стилістичних і мовних аспектах, з’ясувати особливості поетики. Докладно висвітлено біографію митця, оточення й місця перебування, побут, історію видання творів та вшановування пам’яті. Подано довідки про сучасників поета, пов’язаних з його особою установи, громадські організації, окреслено й постаті митців — інтерпретаторів Шевченкової творчості. Окремий тематичний пласт — причетність Шевченка до історії України та її діячів”.

Отже, в наявності все необхідне для того, щоб уперше поставити завдання створення наукової Біографії Тараса Шевченка в історично нових умовах незалежної України. Звісно, під організаційним і науковим керівництвом Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України.

Перша колективна Біографія академічного типу, підготовлена в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, побачила світ у 1964 р. (авторів було всього троє — Є. П. Кирилюк, Є. С. Шаблювський, В. Є. Шубравський⁸). Вона й була покладена в основу наступної, вже згаданої колективної наукової Біографії Тараса Шевченка, виданої через двадцять років опісля, й досі не перевершеної новим подібним виданням.

Так от, у Передмові до цієї книги автори справедливо мотивували можливість і необхідність її видання збільшенням за два десятиліття джерельної бази, особливо, “що найважливіше”, виходом у світ у 1976–1977 рр. двотомного “Шевченківського словника” “з великою кількістю різного обсягу біографічних розвідок”⁹. А, повертаючись до грандіозної, багатопрофільної, незрівнянно багатшої шеститомної “Шевченківської енциклопедії”, що фактично стала видатним підсумком українського сучасного шевченкознавства, **переконуємося в історичній, суспільно-політичній, національно-патріотичній необхідності створення принципово нової колективної Біографії Тараса Шевченка в академічному форматі. Набутий організаційний досвід є, передусім, важливою запорукою невідкладної розробки концепції цієї капітальної праці. Між іншим, естафету від попереднього видання найкраще передасть видатна шевченкознавиця Валерія Смілянська, яка, до речі, є відомим автором з біографічної Шевченкіани¹⁰.**

Дозволю собі запропонувати концептуальний абрис наукової колективної Біографії Тараса Шевченка в шести томах, **абсолютно розуміючи, що можуть бути й інші варіанти.**

Том перший. Явлення (1814–1837 рр.). Тобто з дня народження Тараса Шевченка до того часу, коли він почав писати вірші. Нагадаю, що сам поет свідчив: *“Вірші я любив з дитинства і почав писати в 1837 р.”.* Цим роком орієнтовно датується балада “Причинна”, що починається геніально-простими рядками, закарбованими в генотипі кожного українця:

*Рече та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива,
Додолу верби зне високі,
Горами хвилю підійма.*

Судячи з усього, саме цей твір вразив і Карла Брюллова. Нагадаю, що Аполлон Мокрицький, який клопотався перед ним, аби звільнити Шевченка від кріпосної залежності та влаштувати вчитися в Академію мистецтв, записав у щоденнику 31 березня 1837 року: **“Показав його (Шевченка. — В. М.) вірш, яким Брюллов був дуже задоволений, і, побачивши в ньому думки і почуття молодого чоловіка, вирішив витягти його з податного стану...”** (Виділено мною. — В. М.). Отже, саме поетичний талант молодого Шевченка спонукав Брюллова взятися за справу його звільнення з кріпацтва! Звісно, Брюллов оцінив і здібності Шевченка-художника.

Отже, ще до знайомства молодого Шевченка з іменитим Брюлловим і, тим більше, повного занурення його в елітне коло митців, згуртованих навколо нього, задовго до звільнення з кріпацтва Шевченка виколісав у своїй душі послане Богом поетичне покликання. Через два десятиліття, на засланні, він зізнається у своєму Щоденнику:

“Странное, однако ж, это всемогущее призвание. Я хорошо знал, что живопись — моя будущая профессия, мой насущный хлеб. И вместо того чтобы изучать её глубокие таинства, и ещё под руководством такого

учителя, каков был бессмертный Брюллов, я сочинял стихи, за которые мне никто ни гроша не заплатил, и которые, наконец, лишили меня свободы, и которые, несмотря на всемогущее бесчеловечное запрещение, я всё-таки втихомолку кропаю... Право, странное это неугомонное призвание”.

Як відомо, Шевченко досконало вивчив і “глибокі тайства” живопису, ставши видатним художником, а в Академії мистецтв йому було надано 1860 року звання академіка. Утім, у цьому щоденниковому записі він особливо переконливо передав давнє передчування того, що “заняття лише живописом... крило в собі певну небезпеку розчинення в імперській культурі, тоді як словесна творчість рідною мовою залишала його зі своїм народом у живому діалогічному спілкуванні”¹¹.

Та головне, що Шевченко залишив усім українцям упевнене, сильне й переконливе розуміння свого поетичного покликання — він усвідомлював його як божественну настанову. То було Богопокликання!

Том другий. Покликання (1837–1847 рр.). Він охопить період до арешту Шевченка й відправлення його на заслання. Це той історичний час, коли Шевченко виступив, говорячи словами Івана Дзюби, “супроти імперії”.

У мене немає можливості та й потреби розгортати панораму кожного тому, висловлюю лише деякі роздуми щодо акцентування, так би мовити, стовпових, визначальних тем. У біографічній поліфонії другого тому важливо було б особливо виразно започаткувати тему “Чигрине, Чигрине...” — єдиного в Шевченковій творчості вірша, якого тридцятирічний Кобзар написав у Москві 19 лютого 1844 р. під час перших її відвідин.

Саме цей вірш відкрив антимосковський період Шевченкової творчості, який особливо важливо проаналізувати у другому томі. Нагадаю, що всі Шевченкові інквентиви на адресу Москви містяться в його поетичних творах, написаних у 1844–1845 рр., тобто після “Чигрине, Чигрине...”, насамперед у поемі “Сон” (комедія), яка, за визначенням Івана Дзюби, “стала викликом поета могутній, але нездатній вистояти перед судом розуму імперії”.

Том третій. Заслання (1847–1857 рр.). В цьому томі важливо вповні врахувати спеціальні праці, найперше, відомого шевченкознавця Леоніда Большакова, які побачили світ уже після виходу попереднього академічного видання Біографії Тараса Шевченка¹². Нагадаю, що за документальну трилогію “Літа невольничі” (“Быль о Тарасе”) вчений був удостоєний у 1994 р. Державної премії України імені Тараса Шевченка.

Документальна база періоду поетової солдатчини нещодавно зміцнена новітнім корпусним виданням своєрідної групи прижиттєвих документів про Шевченка — слідчих і наглядових справ, створених у діловодстві жандармського та військового відомств, а також центральних і губернських установ, які охоплюють усе каторжне десятиліття¹³.

Багаторічна робота над книгою “Нове прочитання Щоденника Тараса Шевченка. Авторський коментар” переконала мене в необхідності глибшого підходу до Шевченкових записів на засланні й ширшого їх використання.

Том четвертий. Повернення (1857 р., серпень — 1858 р., березень). Шевченкове повернення з заслання в Петербург Іван Дзюба справедливо назвав “загальмованим”, адже розтяглося воно майже на вісім місяців. Абсолютно вивчений, що цей період заслуговує на окремий том. До речі, у вже згаданій академічній монографії радянських часів (1984) тема поетового повернення займала понад дванадцять процентів тексту, приблизно в цьому вимірі вона може залишитися й у фундаментальному шеститомнику.

На довгому й тернистому шляху колишнього заслання до Петербургу найменше дослідження залишалося перебування Шевченка в Москві з 10 до 26 березня 1858 р., коли поет зупинився у свого друга Михайла Щепкіна. Видатний шевченкознавець Сергій Єфремов навіть вважав, що Тарас

Шевченко Москву “знав мало”. Насправді Кобзар добре вивчив місто, про що свідчить, зокрема, складена і видана мною Карта перебування Тараса Шевченка в Москві.

Отже, без глибокого розкриття перебування національного генія в Москві вже не можна створити його нову, справді наукову Біографію, тим більше, що цей період Шевченкового життя всебічно досліджено¹⁴.

Том п'ятий. Молитва (1858–1861 рр.). Ці роки були, за точним висловом Івана Дзюби, роками “слави і самотності”. **На мій погляд, і роками поетової молитви.** За Україну, за рідних, які залишалися кріпаками, за друзів і всіх “трудолюбивих людей”, на “окраденій землі”, за себе. Молився, щоб Господь “злочинаючих спинив”. Про це неспростовно свідчить, зокрема, його “Молитва”, створена в травні 1860 р. у трьох варіаціях. Ось перша:

Т. Шевченко. Фото. 1860. Фотограф І. Досс

*Царям, всесвітнім шинкарям,
І дукачі, і таляри,
І пута кутії пошли.*

*Робочим головам, рукам
На сій окраденій землі
Свою ти силу ниспошли.*

*Мені ж, мій Боже, на землі
Подай любов, сердечний рай!
І більш нічого не давай!*

Неперевершено сказав про це сто дев'ять років тому Корній Чуковський — син селянина з Полтавської губернії, який народився у Петербурзі, був відрахований з одеської гімназії, за його свідченням, з огляду на низьке походження, у статті “Шевченко” (1911): “У нього такі часті звертання, моління — до людей, до Бога... до Музи, до України, до долі. Я б сказав: це був геній молитви”.

Глибока розробка цієї теми в її розвитку в працях Юрія Барабаша, Івана Дзюби, Юрія Івакіна, Леоніда Плюща, Володимира Яніва та в енциклопедичній публікації дослідниці молодшого покоління Ірини Даниленко дозволяє сподіватися, що вона знайде достойне, масштабне місце в даному томі й набуде непромінального значення. Йдеться про повноваге розкриття того, як саме Тарас Шевченко, говорячи виваженими словами згаданого літературознавиці І. Даниленко, “в мистецькому діалозі з Творцем та із самим собою прагнув віднайти найдоцільніший шлях гармонізації земного життя, орієнтуючись на пріоритети вишого морального закону”.

Том шостий. Безсмертя (1861 р. — сучас-

ність). У Шевченковій поезії безсмертність згадується лише раз, але ж як! Наприкінці вірша “Муза” (1858) поет просить її не покидати його ні вночі, ні вдень, ні ввечері, ні рано й учити неложними устами говорити правду:

*Поможі
Молитву діяти до краю.
А як умру, моя святая!
Моя ти мамо! Положи
Свого ти сина в домовину,
І хоть єдиную сльозину
В очах безсмертних покажи.*

У безсмертних очах Шевченкової музи, що схилилася 160 років тому над поетовою домовиною, навіки застигла сльозина, яка знаменувала його Безсмертя. Кобзар безсмертний, як український народ.

Найкраще сказали про це Іван Дзюба і Микола Жулинський:

“Шевченко як явище велике й вічне — невичерпний і нескінченний. Волею істо-

вже згадані видання та видатна праця Івана Дзюби. В Україні знайдуться талановиті шевченкознавці, здатні реалізувати визначний національний проект, у його творчій просторіні виросте нова молода плеяда Шевченкових біографів.

Отже, говорячи мудрованими словами Тараса Шевченка з його Передмови до видання “Гайдамаків” (1841), “начнем же убо начало книги шце...”

Не маю жодних ілюзій щодо грандіозності, трудомісткості та довготривалості цієї роботи. Вона розрахована не на роки, а на десятиліття. **До великої мети не близький світ їти, але час уже вибиратися в дорогу.**

Цілком усвідомлюю складність, навіть, тяжкість нинішньої історичної ситуації, проте впевнений, що Тарас Шевченко не відступився б од такого важливого національного діла. Хай нам укотре стануть напутніми його слова: “Горе нам! Но, братія, не вдавайтесь в тугу, а молитесь Богу і работайте разумно, во ім'я матері нашої України безталанної. Амінь”.

¹ Чалий М. Життя і твори Тараса Шевченка. Звід матеріалів до його біографії. Київ: Веселка, 2011. 264 с.

² Кониський О. Тарас Шевченко-Грушівський: Хроніка його життя. Київ: Дніпро, 1991. 702 с.

³ Дзюба І. Тарас Шевченко. Київ: Видавничий дім “Альтернативи”, 2005. 704 с.; Його ж. Тарас Шевченко. Життя і творчість. Київ: Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. 718 с.

⁴ Дзюба І. Довіку насущний // Шевченківська енциклопедія: в 6 томах. Т. 1. Київ, 2012. С. 19–68.

⁵ Дзюба І. Тарас Шевченко // Історія української літератури. Т. 4. Київ: Наукова думка, 2014. 720 с.

⁶ Т. Г. Шевченко. Біографія / В. С. Бородін, Є. П. Кирилюк, В. Л. Смілянська, Є. С. Шаблювський, В. Є. Шубравський. Київ: Наукова думка, 1984. 560 с.

⁷ Див.: Мельниченко В. Москва у творчій долі Тараса Шевченка. Москва: Домашня бібліотека. 2015. 496 с.

⁸ Кирилюк Є. П., Шаблювський Є. С., Шубравський В. Є. Т. Г. Шевченко. Біографія. Київ: Наукова думка, 1964. 634 с.

⁹ Т. Г. Шевченко. Біографія. С. 10.

¹⁰ Смілянська В. Біографічна Шевченкіана (1861–1981). Київ: Наукова думка, 1984 та ін.

¹¹ Дзюба І., Жулинський М. На вічному шляху до Шевченка // Шевченко Тарас. Повне зібрання творів: у 12 т. Т. 1. Київ: Наукова думка, 2001. С. 14.

¹² Большаков Л. Н. “Всё он извещал...”: Тарас Шевченко: поиски і находки. Київ: Дніпро, 1988. Його ж. Быль о Тарасе. Книга первая. Яман-Кала. Книга вторая. На Арале. Книга третья. Оренбург. Москва-Оренбург: Кора, 1993; Його ж. Оренбургская Шевченковская энциклопедия. Тюрьма. Солдатчина. Ссылка. Оренбург: Печатный дом “Димур”, 1997; Дневник Тараса Шевченко с комментариями Л. Н. Большакова. Оренбург: Издательство “Оренбургская губерния”, 2001 та ін.

¹³ Слідчо-наглядні справи Тараса Шевченка. Корпус документів (1847–1859). Метатрафоновані тексти / Редакційна колегія: Олександр Боронь, Геннадій Боряк, Галина Бурлака, Сергій Гальченко, Іван Глизь, Микола Жулинський, Ольга Музичук, Олександр Реєнт, Валерій Смолій (відповідальний редактор), Дмитро Стус, Валентина Шандра. Київ: Арія, 2018. 880 с.

¹⁴ Мельниченко В. Ю. Тарас Шевченко і Михайло Грушевський на Старому Арбаті. Москва: ОЛМА-ПРЕСС, 2006; Його ж. Тарас Шевченко: “Моє перебування в Москві”. Москва: ОЛМА Медіа Групп, 2007; Його ж. “На славу нашої преславної України” (Тарас Шевченко і Осип Бодянский). Москва: ОЛМА Медіа Групп, 2008; Його ж. Тарас Шевченко: “Мій великий друг Щепкін”. Москва: ОЛМА Медіа Групп, 2009; Його ж. Шевченківська Москва. Авторська енциклопедія-хроноскоп. Москва: ОЛМА Медіа Групп, 2009; Його ж. Тарас Шевченко в Москві. Київ: Либідь, 2009; Його ж. Тарас Шевченко: “Друзі мої єдині”. Москва: Домашня бібліотека, 2013; Його ж. Мої духовні криниці: Статті та інтерв'ю XXI століття. Київ: Либідь, 2019.

Вікно у творчість Валентини Давиденко

Мистецька галерея Бібліотеки імені Миколи Руденка (Київ) запросила на відкриття виставки живопису та графіки поетеси, перекладачки, журналістки та художниці Валентини Давиденко "Вікно", де вона представила різні жанри своєї творчості.

— організація низки екскурсій, які познайомлять читачів бібліотеки з новою експозицією.

— Дуже рада, що моя нова виставка відбудеться саме у галереї бібліотеки. Для мене бібліотекарі близькі, як і вчителі, — зізналася **Валентина Давиденко**.

— Адже мої батьки були педагогами. У чотири роки я вже читала, і бібліотека стала тим середовищем, у якому змалку знаходила розуміння.

Сьогодні світ наблизився до гуманітарної катастрофи. Він стає більш динамічним, технізованим, але й більш прагматичним і жорстоким. Залишаються поза увагою багато гуманітарних проблем, пов'язаних із людськими переживаннями й почуттями. На цих проблемах фокусували увагу ще античні філософи. Вони знали, настільки важливе значення духовного сегменту для здоров'я соціуму загалом.

Попри все, література і мистецтво живуть, розвиваються.

Плоди українського мистецтва рясні й багаті. Але ставлення до них молодшого покоління вже зовсім інакше. Нині виробляються нові типи поетичного і художнього мовлення. Тому підходи до роботи з молоддю мають бути також особливими...

Те, що сьогодні роблять бібліотекарі, зокрема бібліотеки імені Миколи Руденка, — справжнє подвижництво. Своїми гуманітарними проектами, як донорськими краплями, вони живлять суспільну кров. Поезія для людей необхідна так само, як ноти для музикантів. А багатоплановість і багатоманітність тих виставок, які проходять у цій бібліотеці, формують художній смак.

У живописі я залишаюся імпресіоністкою, так само як і в поезії. Півтора місяці тому відбулася моя виставка в Національному музеї літератури України. Там я представила лише художні полотна. А сьогодні презентую більше робіт, серед яких також графіка олівцем та акварелі.

Назвала нову виставку "Вікно". Це вікно батьківської хати, вікно мого бачення світу, а можливо, це й вікно в інші світи. Тут ви побачите враження від тих місць, де я побувала, тих тем, якими я зацікавилася. Наприклад — етруски в Італії, антика в Греції. Сподіваюся, що кожен знайде в моїх роботах щось близьке саме йому.

Тримаю в руках нову книжку

своєї близької подруги Уляни Глібчук "Дівчатка". Уляна — журналістка і прозаїкня, це вже друга її книжка. До створення видання я долучилася як художниця. Оформила обкладинку та розділи книги своєю графікою.

За останні кілька років я переклала великий масив італійської поезії від XII століття до нашого часу. Це майже 70 авторів, які ніколи не перекладалися українською мовою. Серед них такі імена, як Лоренцо Медичі. Він був не лише державником, але й надзвичайно цікавим поетом. Насправді ці поети говорили такою поетичною мовою, як і ми сьогодні — талановиті образи, яскраві метафори. Лоренцо Медичі як політичний діяч, державник дбав про культуру та мистецтво, був меценатом художників та поетів. І напевно робив це не тому, що йому хотілося слави (мав її так доста). Він знав засадничі закони суспільного буття: художники і письменники повинні мати особливий статус у суспільстві, аби розвивати духовність, бо бездуховне суспільство потенційно стає рабським...

Валентина Давиденко подарувала бібліотеці свою книжку "Нічна вежа", яка витримала вже два видання, і прочитала поезії з цієї збірки.

Подарунок сонячної Херсонщини

У Центрі української культури та мистецтва в Києві відкрили виставку "Дерева з казкових снів". Тут представлено понад 50 робіт, що презентують родинну творчість Миколи Кафтана та Інни Красновської-Кафтан.

Інна Красновська-Кафтан понад 30 років працює бібліотекаркою в Каланчацькій ЦБС на Херсонщині. Учасниця багатьох місцевих, обласних, міжнародних та всеукраїнських виставок, фестивалів і мистецьких проєктів, у 2016 році вона стала членом Національної Спільноти майстрів народного мистецтва України. Своєю творчим запалом захопила чоловіка Миколу Кафтана, який понад 20 років працював в правоохоронних органах. Микола створює вироби в техніці пірографії та різьблення. Роботою по дереву подружжя почало займатися три роки тому. У серпні 2020 року, до Дня Незалежності України, відбулась презентація спільного проєкту "Чари степового краю", який організував Херсонський обласний Центр народної творчості. Вдруге проєкт був представлений у Києві, в Музеї гетьманства. Головний лейтмотив виставки — "Без любові чудес не буває!".

— Це одна з виставок, які відкривають наш новий сезон, — зазначила заступниця Генерального директора Центру Української культури та мистецтва **Ольга Музиченко**. — Дуже рада, що осінь починається саме цією виставкою декоративного мистецтва, від якої віє світлом і теплом. Думаю, це відчуває кожен відвідувач.

— Насамперед, хочу подякувати всьому колективу Центру, а також постійним нашим відвідувачам, зокрема, Галині Яровій, яка багато років очолювала Музей гетьманства. Люди, які хоча б раз побували на наших вистав-

ках, хочуть потрапити на них знову. Нам це дуже приємно, — розповів **Микола Кафтан**. — Інна займається мистецтвом з п'яти років, а я останні два роки. До цього своїм головним завданням вважав оформлення її робіт. Найскладніше — висушити дерево, для цього потрібно два-три роки. Потім його треба підготувати до роботи. Знаходив цікаві зразки дерев, почав їх сам оформлювати. Частина з них Інна розмальовувала, інші залишали у первозданному вигляді. Згодом

став робити випал по дереву. Нове моє захоплення — годинники. На деяких природою сама створила різні образи — лінії пташок, риб, інших тварин. Маю багато планів, постійно в творчому пошуку.

Кожному з нас Бог поклав на душу багато талантів, але ми рідко їх розвиваємо. Бажаю, щоб кожен мав якийсь захоплення, займався тим, що лягає йому на душу. Тоді у вас виникне бажання подивитися на своє життя по-іншому, у ньому з'явиться більше радості.

— Ми привезли роботи, насичені нашим херсонським сонцем

і морем. У нас особливий регіон — Чорне і Азовське моря, Сиваш, Рожеве озеро, якому мільйони років, — продовжила розмову **Інна Красновська-Кафтан**. — У своїх роботах намагаюся передати красу того, що нас оточує, — природи, сонця, людей. Як би нам важко не було, але серед усіх проблем треба бачити перлину щастя, радості. І тоді нам на цьому світі стане краще жити.

З яким душевним настроєм митець створює свої роботи, така й енергетика відчуватиметься від цих робіт. Або вона радісна, щаслива, підіймає нам настрій, дарує позитив, або, дивлячись на ці роботи, не відчуваєш нічого.

Мені завжди цікаво пізнавати нові види мистецтва. Малюю на папері, полотні, кераміці, камені. У творчому процесі створила свій авторський стиль — "цвітиці". Картина "Цвітиця щастя" надихнула на створення нових віршів. Цвітиця — це портрет душі, цвітиця — це стан природи. У кожній людині я бачу свою цвітицю, яку можна намалювати, або випілити з пластиліну.

Ми прокинулися, ми можемо подивитися на сонце, ясне небо, вдихнути свіже повітря. Здалося б, звичайні речі, але насправді вони надзвичайні. Все це треба цінувати, берегти і любити.

Ми беремо участь у багатьох виставках, часто спілкуємося з людьми. У процесі творчого спілкування з глядачами дуже важливо надихнути людей, аби вони розкривали свій творчий потенціал. Вважаю, що головне в житті вірити в диво, казку, мріяти, бути

Микола Кафтан та Інна Красновська-Кафтан

в душі дітьми. Бажаю кожному, аби щастя було з вами. І не тільки в якийсь момент, а завжди.

На київській виставці представлю серію "Риби". Почала її з "Доісторичної риби". Поруч — "Риба філософ", "Загадковий краб", "Здивована риба", яка побачила якусь красу на морському дні, символ достатку — "Черепашка". А ще "Риба-батіг", що є символом чоловічого захисту. Насправді таких риб у світі не існує, це витвір авторської фантазії. Думаю, що працюватиму над цією серією і далі.

Поруч триптих — "Гармонія душі". Дуже люблю духовні свята: "Різдво", "Великдень", "Трійця", "Покрова", на цю тему в мене багато картин. На центральній роботі триптиху символічні писанки, а з двох сторін символ Березини, який оберігає нашу душу.

У роботі "Охоронці дива" хотіла показати, що у кожного є своє диво, свої заповітні мрії. Намалювала двох містичних пташок, які оберігають це диво, щоб воно обов'язково збулося.

Ми назвали виставку "Дерево з казкових снів". Розпочалося все зі звичайних стовпчиків дерев. Беру їх до рук і бачу, що кожен стовпчик має свої лінії, свій ха-

рактир, свій настрій. Я їх розписую так, ніби відчуваю душу цих стовпчиків, а деякі фігурки так і залишаються чорно-білими. Це, як і сні, що бувають кольоровими або чорно-білими. Тепер я дістаю з кошика дровиняки, оглядаю кожну. Якщо щось зачепило, то прибираю його від каміну і починаю з цього творити нову казку.

А ще я розписую дерев'яні писанки. На одній з них пташка, яка оселилася в дереві, сама природа створила для цієї роботи око і хвіст. Далі розписи: "Берегиня", "Радість", "Дві пташки", "Зелені квіти", "Рух — це життя", "Цвітиця — мрія". Беру деревину і вже бачу, що там живуть ці образи.

Духовним святкам присвятила роботи "Медовий спас", "Яблучний спас" і "Горіховий спас". Саме на Горіховий спас пекли перший хліб з нового врожаю. Тут я намалювала і горіхи, і рушники.

Кожну роботу створюю по-різному. Але ніколи не знаю, якою насправді вона буде. Сама природа підказує, як я маю її робити.

Матеріали підготував
Едуард ОБЧАРЕНКО
Фото автора

Назар РИЛЬСЬКИЙ: «Наша вишиванка також гасло. Тільки без слів...»

Віктор ЦІОН
Світлина Марії Слободенюк

Нещодавно в Музеї Максима Рильського відбулась презентація проєкту “Вишиванка родини Рильських”. Захід, приурочений до 30-річчя незалежності України, зібрав багатьох цікавих людей, а деякі відомі медійні особи навіть дебютували в незвичній для себе ролі... моделей-демонстраторів одягу. Щоправда, вельми особливого – відтворених сучасними майстринями вишитих сорочок, що належали свого часу видатним українцям.

Максим Георгійович Рильський, поетів онук, одягнений у голубі джинси і світло-сіру з білим шитвом сорочку-“полуботківку” (свого часу відтворену з автентичної дідової вишиванки Тетяною Зез і Тетяною Серебреніковою і подаровану йому) пригадує: – Є фото 1948-го року, де я, однорічний, на руках у бабусі Катерини, і на мені щось схоже на вишиванку. Я якось не дуже носив такі сорочки, але після сімдесяти почав...

Для Максима ж Тадейовича носити вишиванку було цілком природно, це було у нього в душі. А ще це була демонстрація його українства в ті часи. Є фото 1939-го року (тоді він отримав свій перший орден – Трудового червоного прапора), а роком раніше вийшов наказ НКВС про його арешт, від якого врятували Хрущов і пісня про Сталіна... Страшні були часи: гинули його друзі з “п’ятірного грона”, відбував десятирічний термін у таборі Остап Вишня... А в 39-му, отримавши орден, дід почепив його на піджак, під яким була вишиванка. Сьогодні ми можемо усміхатися, а в ті часи це було зовсім не смішно. 1942-й рік. Відома фотографія, де стоїть Тичина в костюмі, Довженко, як завжди, в гімнастичній сорочці, а поруч Максим Тадейович, урочисто-піднесений, у вишиванці і вишитій краватці, що розвівається за вітром. І Довженків підпис: “Тичина і Довженко біля пам’ятника великому українському поету Максиму Рильському на Волзі. Саратов, 1942 рік”. Олександр Петрович був людиною з гумором...

1957-го, незадовго до кінця, вже важко хвора Катерина Миколаївна Рильська приїхала зустрічати чоловіка в аеропорт у вишиванці, яку їй подарував Максим Тадейович...

– Ось вона, ця унікальна сорочка, – схвильовано промовляє Вікторія Колесник, директорка Музею Максима Рильського і модераторка заходу, – показуючи на маленьку, за розміром ледь не дитячу, вишиванку. А ось що, що ліворуч, Максим Тадейович привіз у 1953-му році з Білорусі. Коли ми її атрибутили з пані Мариною Олійник, то спершу вважали, що вона болгарська, але потім, ретельно проаналізувавши орнамент вишивки, дійшли згоди, що вона таки білоруська. В одному з листів до сина Богдана поет писав: “Якщо я не побуваю в Білорусі, то мені ніби чогось бракує”. В музеї Якуба Коласа, що в Мінську, нам показували кожух, яким укривалися друзі Колас і Рильський в холодній, нетопленій хаті... Сьогодні за гасло “Живе Беларусь!” в сусідній

країні можуть запросто кинути за грати, а Максим Тадейович, перекладаючи Янку Купала, з радістю повторив за білоруським класиком ці слова:

...Але як не любити свою сіножать,
Пісню рідних батьків,
сивобрових матусь,
Свою хату, свій сад і вітри,
що кричать, –
Та ж то зойк, та ж то крик,
Що ЖИВЕ БІЛОРУСЬ!

Демонструючи ікону Св. Іоанна Рильського, привезену поетом з Болгарії (подаровану Максимові Тадейовичу ченцями Рильського монастиря), пані Вікторія Колесник запрошує до слова китаїста Назара Рильського, поетового правнука.

– Коли я навчався в Китаї, – каже Назар Тарасович, одягнений у вишиванку з маминої колекції, – то жив у кімнаті з болгариним. Він, як і я, почепив над своїм ліжком ікону Св. Іоанна Рильського. Він, тому що його також звали Іваном, а я, тому що також Рильський (пожвавлення серед присутніх – В. Ц.). До речі, цього святого в Болгарії дуже шанують і вважають небесним покровителем болгарського народу.

Тут Вікторія Леонітївна згадала гасло “Живе Білорусь!”, так наша українська вишиванка в імперські і радянські часи також була гаслом. Тільки без слів...

Далі Назар Рильський витягує з дипломата і демонструє присутнім вишиті сорочки родини Рильських, збережені його мамою Оксаною Рильською:

– Ось ця більше схожа на закарпатську, а ця, з коротким рукавом і вишита білим по білому, належала моєму дідові Богдану Максимовичу Рильському, першому директору музею, в якому ми зараз знаходимося.

Коментуючи побачене, Тетяна Зез, упоряднича видання “Вишиванка в одязі видатних українців”, зауважує:

– Ми не використовуємо старовинні крої, адже їх незручно носити. Наші версії краще пристосовані до сучасних умов. А от вишивку ми відтворюємо автентичну.

Сьогодні ми представляємо кілька сорочок, які вишиті полуботківським орнаментом. Відтворену нами сорочку-“полуботківку” Максима Рильського зараз представляє відомий тележурналіст Віталій Гайдукевич. Він погодився бути моделлю. А “полуботківку” Миколи Садовського, видатного актора, режисера і засновника першого українського стаціонарного

театру, нам люб’язно надав Віктор Гирич, художній керівник Театру юного глядача на Липках. Він же представлятиме і її сучасну версію. У жіночий варіант цієї сорочки саме зараз перевдягається Софія Волошина. Цей зразок відтворено з оригіналу, який належав маленькій гетьманівні Олені Скоропадській, а нині зберігається в Музеї гетьманства. Для мене сорочка-“полуботківка”, це як інь-янь – чи вона жіноча, чи чоловіча...

Нашу версію сорочки, яка належала Катерині Рильській, представляє поетеса Леся Мудрак. Серед нас присутня вишивальниця Галя Гаманкова, яка відтворила вишивку на крепдешині.

Тетяна Зез бере до рук книгу-альбом “Вишиванка в одязі видатних українців” і пояснює:

– У цій папочці 22 листівки, і ми продовжуємо їх додавати. На кожній міститься історична довідка, фото оригіналу сорочки, яка знаходиться в музеї, а на звороті світлина сучасної відтвореної сорочки, теж на якійсь відомій людині. Тобто й тут маємо певну спадковість. Для вишивальниць є схеми, зроблені засновницею школи Борщівської сорочки Вікторією Кривоніс. Я дуже вдячна видавництву “АДЕФ-Україна” і його директорці Аллі Істоміній, яка ризикнула випустити це видання саме в такому форматі.

– Хоч Тарас Григорович мав кілька вишиваних сорочок, та ми не знаємо, які вони були, – сказала Ольга Карпенко, старша наукова співробітниця Будинку-музею Т. Шевченка в Києві. – Не знаємо, яку сорочку вишивали для нього в родині Максимовичів. Є у нас єдина “чумачка”, відтворена в проєкті “Вишиванка в одязі великих українців”. Вона неймовірно цікава. І квітчаста, дуже декоративна, ця скромненька вишиванка лиштвом, тільки на комірці. А пошита сестрою Шевченка Яриною з конопель, які вона сама виростила і з них напярла. І вишита нею ж... До речі, в часі Шевченка таких вже не носили. Це тяглість: Шевченко, Тадей, Максим... І я думаю про Тадея Рильського, про його друзів-старограмадівців, які ходили по Києву, по Петербурзі, які шокували публіку на Невському своїми свитками і вишитими сорочками. Яких “здавали” ті самі українські селяни, котрим вони несли слово... Так що вишиванка – це не так просто. У 1862 році вийшов наказ директора Другої Київської гімназії, щоб ніхто з учнів не з’являвся на вулиці в народному одязі. Оце вам вишиванка!

Назар, Оксана та Максим Рильські

– І в тих хлопців (Тадея Рильського, Володимира Антоновича, Миколи Лисенка, Михайла Старицького та інших), – продовжує Оксана Константинівська, провідна наукова співробітниця Музею Лесі Українки, – була проблема: селяни не могли збагнути, чому це панічі повдягалися по-селянськи? Старицький зафіксував, що іноді цих хлопців били і виганяли. Бо як тільки десь весілля в селі, чи похорон, вони вже з блокнотиками – щось записували. Селяни ж не знали, що вони фольклор збирають. І хоч вважається, що саме Іван Франко започаткував носити вишиту сорочку під піджак, але все ж першими були наддніпряниці. Вони й ввели на Галичині цю моду. А серед жінок Олена Пчілка започаткувала носіння вишиванок. Хоча ми знаємо, що раніше так одягалася Ганна Барвінок... Але саме Олена Пчілка вперше систематизувала і видала збірник з українським орнаментом. Зібрала і демонструвала як наукове видання. Потім сама дивувалася, що в панських маєтках його почали використовувати, як посібник для вишивання. І коли репринт книги “Український орнамент” вийшов у видавництві “АДЕФ-Україна”, з’ясувалося, що варто продовжувати цю тему.

Саїд Ісмаїлов, муфтії Духовного управління мусульман України “Умма”, родом з Донецька. Ще восени 2013-го, обгорнувшись синьо-жовтим прапором, він виходив на проукраїнські мітинги в рідному місті. Згодом визволяв з ворожого полону греко-католицького священника і протестантського проповідника. І лише під загрозою арешту, у вересні 2014-го, був змушений покинути рідний Донецьк.

– Російська пропаганда називає мене “вишиваним муфтієм”, – каже Саїд Ісмаїлов. – Тому що я постійно одягаю вишиванку, фотографую у ній і цього не приховую. У кожного народу є якісь певні ознаки – в культурі, одязі, поведінці, в будь-яких сферах. Одна з найпізнаваніших ознак українців – саме вишиванки. І тому я одягав спеціальний вишиваний одяг на зустріч з королем Саудівської Аравії, з президентом Туреччини, з еміром Катару... У мене завжди питають: “А що це у Вас за одяг?”. Я кажу: “Це український національний орнамент”. Ну, звідки король ще б дізнався, що є український одяг?

Цікаві спостереження щодо еволюції вишиванки оприлюднив тележурналіст Віталій Гайдукевич:

– У радянські часи вишиванка – це було щось узагальнює, щось стилізоване, безлике. Така собі “шароварщина”, тільки ви-

шита. І за той час, коли з’явився Вишиванковий фест, коли стало модним такий одяг носити, стало модним ідентифікувати себе і свою вишиванку за територією (ось це у нас Полісся, а це Прикарпаття і т. д.) – воно стало звичкою. І вже на свята, на День незалежності, на Вишиванковий день я одягаю вишиту сорочку, яка репрезентує мене і мою землю. І от скоріш за все, наступним етапом еволюції вишиванки в нашому сучасному житті (і найперше це буде помітно по відомих людях, які є медійними) буде якраз іменна вишиванка.

15 років тому Леся Воронюк (тоді – студентка Чернівецького університету ім. Ю. Федьковича) заснувала День вишиванки. Сьогодні це Всесвітній день вишиванки, який відзначається щороку в третій четвер травня.

– Мені дуже приємно чути легенду, – каже Леся Воронюк, – що свято вишиванки існувало завжди. Сьогодні навіть іноземці одягають вишиванки в знак солідарності з Україною. І якщо говорити про тяглість, то я б хотіла розповісти про вишиті сорочки Сокальщини на Львівщині. На початку ХХ ст., коли українців на прикордонних територіях переселяли, жінки не могли з собою брати вишитий одяг та вишиті рушники, бо відразу було зрозуміло, що це українці, де б вони не жили. І вони закопували ці речі в землю. І аж потім, у 80-х – 90-х роках їхні нащадки почали діставати ці скрині з-під землі. Чимало речей вціліло. Також вціліли деякі орнаменти, які колеги-майстрині сьогодні відшивають. І от в чому тяглість історії? Українська жінка завжди була політичною! На цих вишитих сорочках, на рушниках бачимо жовто-блакитні квіти, тризуби, заховані в різноманітних схемах, або ж під комірцями, щоб не відразу було видно (можна було побачити лише коли ти його піднімаєш). Або ж на рушниках тризуб вишитий по центру, так, щоб він знаходився під іконою. Його так ховали, що по боках був начебто звичайний орнамент. Або ж рушник так склався до купи, що тризуба не було видно. І це історія про те, що коли українські чоловіки воюють, українці воюють також всіма можливими методами – науково, мистецьки, кожен у своїй сфері, навіть вишивкою!

Під час заходу виступили також Алла Істоміна, директорка видавництва “АДЕФ-Україна”, Віктор Гирич, режисер, директор і художній керівник Театру юного глядача на Липках, поетеса Леся Мудрак та інші.

Після презентації присутні перебралися до музейної вітальні, де Марина Олійник, кандидат історичних наук, молодша наукова співробітниця ІМФЕ ім. М. Рильського, виступила з лекцією про історію “полуботківської” сорочки.

На святі “Вишиванки родини Рильських”

Едуард ОВЧАРЕНКО
Фото автора

Дім українського кіно

Найстаріший кінотеатр Києва "Жовтень" урочисто відсвяткував своє 90-ліття. Привітати колектив із цією подією завітали давні та нові друзі кінотеатру.

Зі сторінками історії "Жовтня" присутні познайомила директорка кінотеатру Юлія Антипова. А почалося все 1928 року: саме тоді було проведено конкурс на проектування культурного закладу. Перемого здобув Ной Троцький. Іменитий архітектор запропонував досить новаторський на той час проект у стилі конструктивізму — кінотеатр, в якому передбачалися фойє та приміщення для культурних розваг. В одному історичному документі зазначено — "цілком відповідає вимогам обслуговування робітничого населення".

20 червня 1929 року було прийнято постанову Президії Київської міської ради робітничо-селянських депутатів про відведення земельної ділянки для будівництва нового Держкіно на 700 місць. Того ж року розпочалося будівництво кінотеатру.

29 січня 1931 року у міській газеті було надруковано оголошення: "Сьогодні о 6-й вечора відбудеться урочисте відкриття кінотеатру "Дев'яте Держкіно" (саме такою була його перша назва). Після урочистої частини показали фільм "Гегемон" сценариста та режисера Миколи Шпиковського.

За 90 років життя кінотеатр неодноразово реконструювався. При цьому оновлювалося не лише технічне обладнання, а й сама будівля змінювалася декілька разів. Та жодного разу "Жовтень" не змінював свого призначення. Під назвою "Глорія" працював навіть у роки Другої світової війни. Після визволення Києва від нацистів кінотеатр довелося відновлювати практично з нуля. Саме тоді він отримав сучасну назву.

Кілька років тому сталося нове випробування — жорстокий підпал. Та й цього разу "Жовтень" відновився, як фенікс. Усі, хто вважав кінотеатр своїм другим домом, прийшли на допомогу, рятували його, піднімали з руїн.

Почесну місію відкрити пам'ятний знак на честь ювілею доручили багаторічній директорці, нині — радниці кінотеатру Людмилі Горделадзе. У галереї "Кіно" відкрили виставку, присвячену історії кінотеатру від початку 30-х років минулого століття до сьогодення.

— Сьогодні "Жовтень" — основне місце у кінематографічному просторі столиці, — переконана Юлія Антипова. — Сюди глядачі приходять, щоб переглянути кращі зразки українського та світового кіно, фестивалні програми, передпрем'єрні покази. На великих екранах нашого кінотеатру представляють свої роботи широкій аудиторії як режисери-початківці, так і корифеї українського кінематографу.

Ми регулярно проводимо творчі зустрічі з діячами українського кіно, лекції з кіномистецтва, майстер-класи професіоналів кіно. Щодня докладасмо зусиль, щоб бренд кінотеатру продовжував займати почесне місце на п'єдесталі глядацької довіри.

Для мене велика честь і відповідальність бути директоркою кінотеатру "Жовтень", щодня працювати з людьми, які відроджували кінотеатр, робили його таким, яким він є зараз.

Людмила Горделадзе зізналася, що в кінотеатрі "Жовтень" пройшло практично все її життя. Вона дуже любить цей дім і ставить у храмі свічки за те, щоб кінотеатр процвітав і далі. Побажала, щоб у "Жовтня" було ще багато ювілеїв.

Перший заступник голови Подільської РДА Микола Дубовик пригадав, як кінотеатр відроджувався після пожежі... Побажав колективу нових успіхів і відзначив грамотами найкращих працівників "Жовтня".

"Легіною українізацією" назвав діяльність кінотеатру депутат Київської міської ради від Подільського району Вадим Сторожук: "І що дуже важливо, "Жовтень" одним з перших серед кінотеатрів розпочав цей процес. У цих стінах завжди жив україн-

Директорка кінотеатру "Жовтень" Юлія Антипова

ський дух, разом з тим тут активно пропагують кращі зразки європейського кіно".

— 90 років — це величезний термін, — наголосив директор Національної кіностудії імені Олександра Довженка Олександр Янчук. — У квітні 1931 року у прокаті з'явився фільм Олександра Довженка "Земля", який увійшов до фонду світового кіно. Думаю, що цю стрічку встиг показати і "Жовтень". Наших режисерів запрошують, аби ми робили тут прем'єрні чи допрем'єрні покази

своїх стрічок. У кінотеатрі завжди шанобливо ставилися до українського кіно, сюди приходять особлива публіка. Хочу побажати колективу процвітання і повних залів вдячних глядачів.

— Моє знайомство з кінотеатром розпочалося в дитинстві, — пригадав незмінний керівник Київського міжнародного кінофестивалю "Молодість" Андрій Халпахчі. — Вдячний батькам, що вже в ранньому віці брали з собою в кіно. Перший фільм, який справив серйозне враження, — "Відторгнені" (1958) з Жаном Габеном у головній ролі. Мені тоді було лише 8 років. Відтоді "Жовтень" став моїм другим домом. В останні роки тут відбувається кінофестиваль "Молодість". Крім цього, прописку в кінотеатрі знайшли багато інших кінофестивалів.

А. Халпахчі порушив проблему останніх років. Із різних причин припинили свою діяльність столичні кінотеатри "Україна", "Київ", "Кінопанорама", "Кінопапалац", "Дружба", "Орбіта", "Зоряний" та багато інших. Так, сьогодні є кінотеатри в торговельно-розважальних центрах, але їх не можна порівняти з тими окремими кінотеатрами, до яких приходив, як у свій рідний дім.

Слова привітання прозвучали також з вуст кінокритика і кінознавця Аліка Шпилюка, актора і режисера Ахтема Сеїтаблаєва, а музичне вітання — від дитячого фольклорного народного вокально-хореографічного ансамблю "Зернятко".

Після цього відбулася творча зустріч та допрем'єрний показ фільму "Між нами". За словами продюсерки стрічки Поліни Герман, велика честь для всієї команди, що для ювілею обрали саме їхній фільм. Виконавиця однієї з головних ролей Ірма Віговська побажала всім приємного перегляду і зізналася, що сама вперше дивитиметься цю картину на великому екрані. Режисерка Софія Томащук висловила впевненість, що попереду в творчій біографії кінотеатру "Жовтень" ще багато яскравих сторінок.

Знімальна група фільму "Між нами"

СЛОВО Просвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА "ПРОСВІТА"
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Будьмо разом!
ПЕРЕДПЛАТА—2021

Вартість передплати
(з доставкою і поштовими витратами):

Поштовий індекс — 30617. Сторінка у каталозі — 74

на 1 місяць
на 3 місяці

21 грн 43 коп. на півроку
61 грн 29 коп. на рік

115 грн 58 коп.
225 грн 96 коп.

Засновник:
Всеукраїнське
товариство "Просвіта"
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Відповідальна за випуск
Любов ГОЛОТА

Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова),

Павло МОВЧАН,
Микола ТИМОШИК,
Георгій ФІЛІПЧУК

Заступник головного редактора

з виробничих питань

Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел./факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК

Відділ культури
Едуард ОВЧАРЕНКО

Літературна редакторка
Галина ДАЦЮК

Коректорка
Олена ГЛУШКО

Комп'ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Володимир ЖИГУН

Інтернет-редактор
279-39-55

Черговий редактор
Едуард ОВЧАРЕНКО

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua

Надруковано в ТОВ "Мега-Поліграф",
04073 м. Київ, вул. Марка Вовчка, 3.

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.
Редакція не завжди поділяє
погляди своїх авторів.
При використанні наших публікацій
посилання на "Слово Просвіти"
обов'язкове.
Індекс газети
"Слово Просвіти" — 30617

